

**SEKSUALINĘ PRIEVARTĄ PATYRUSIŲ VAIKŲ
APKLAUSOS METODOLOGIJA**

ATASKAITA

**Projekto „Išklausk manęs dabar – specializuota apsauga smurtą
patyrusiam vaikui”
įgyvendinime dalyvavusių specialistų darbo ataskaita**

Koordinavimas ir parengimas:

Anna Krzywicka-Filus – Poznanės teritorinis vaikų teisių apsaugos komitetas

Bendradarbiavimas

Jan Datema – Regioninė policija, Asenas

Ieva Daniūnaitė – VšĮ Paramos vaikams centras

Piotr Hejduk – Poznanės apygardos teismas

Anna Cytlak – Poznanės miesto krizių intervencijos centras

Magdalena Gadomska – Poznanės miesto krizių intervencijos centras

Leidinyi finansuojamas DAPHNE II Bendruomenės programos lėšomis

Poznań. Tu warto żyć.

www.poznan.pl

Projekto “Išklausyk manęs dabar – specializuota apsauga smurtą patyrusiam vaikui” koordinavimas – Stella Gołębiowska – Poznanės miesto savivaldybė, Sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų skyrius

1 leidimas

Tiražas

1050 egzempliorių lenkų kalba

50 egzempliorių olandų kalba

300 egzempliorių lietuvių kalba

500 egzempliorių anglų kalba

Kviečiame Jus perskaityti tris leidinius, kurie yra Poznanės, Aseno ir Vilniaus specialistų, dirbančių Smurtą patyrusių vaikų gerovei, Ilgalaikio bendradarbiavimo rezultatas.

Darbai paskyrėme visas savo žinias, patirtį... ir širdį, kadangi esame kolektyvas, kuris nori pasakyti garsiai ir aiškiai...

„Išklausyk manęs dabar – specializuota apsauga smurtą patyrusiam vaikui“

Dabar savo rankose laikote: „Seksualinę prievartą patyrusių vaikų apklausos metodologija“.

Taip pat išleidome: „Procedūrų vadovas seksualinės prievartos prieš vaikus atvejais Europoje“ ir „Mokymų vadovas kaip atpažinti vaiko seksualinį išnaudojimą bei pirmoji intervencija“.

Visus besidominčius kitais projekto leidiniais prašome kreiptis į mus – daugiau informacijos projekto internetinėje svetainėje: www.childunderprotection.eu

TURINYS

JŽANGA.....	7
1 Skyrius	
DABARTINĖ PRAKTIKA TRIJOSE PARTNERIŲ ŠALYSE	
1.1 DABARTINIŲ VAIKŲ APKLAUSOS PROCEDŪRŲ ASENE, VILNIUJE IR POZNANĖJE APRAŠYMAS	11
1.2 APKLAUSŲ KAMBARIAI.....	33
2 Skyrius	
GEROSIOS PRAKTIKOS	
2.1 PROCEDŪROS ASENO/GRONINGENO MIESTE, SUSIJUSIOS SUVAIKŲ APKLAU- SOMIS POLICIJOJE	45
2.2 MAŽAMEČIŲ LIUDYTOJŲ APKLAUSA OLANDIJOJE – MOKYMO PROGRAMA	51
REZIUMĖ IR REKOMENDACIJOS	59

IŽANGA

Ataskaita, kurią Jūs turite prieš save – trijų tarptautinių kolektyvų darbo rezultatas: olandų iš Aseno, lietuvių iš Vilniaus ir lenkų iš Poznanės miestų. Susitikome įgyvendindami Daphne II Bendruomenės programos projektą: „Išklausyk manęs dabar – specializuota apsauga smurtą patyrusiam vaikui“. Šį projektą sudaro III moduliai:

- I – organizacijų, dalyvaujančių teikiant psichologinę ir teisinę pagalbą seksualinę prievartą patyrusiems vaikams, bendradarbiavimo procedūros/veiksmų sukūrimas,
- II – mokymų modulis apie seksualinės prievartos atpažinimą ir pirmąją intervenciją seksualinės prievartos prieš vaikus atvejais,
- III – seksualinę prievartą patyrusių vaikų apklausos metodologijos tobulinimas.

Čia pateiktoje ataskaitoje aprašomi darbo pagal III modulį rezultatai. Atsižvelgiant į vaikų seksualinio išnaudojimo specifiką, reikia ypatingą dėmesį skirti vaikų, kurie išgyveno seksualinę prievartą, apklausos būdams. Vaiko patirta prievarta gali sukelti jam nesaugumo jausmą, įprastinės tvarkos sutrikimo pojūtį, bejėgiškumo jausmą, dėl to vaikui gali atrodyti, kad jis pats negali kontroliuoti situacijos. Kylančios mintys ir emocijos yra nepaprastai stiprios ir nemalonios. Neverta stebėtis, kad vaikas stengiasi neprisiminti stresą sukėlusius įvykių. Vaiko apklausos procedūra yra nepaprastai atsakinga ir daug reikalaujanti užduotis. Apklausos vieta, pokalbio su vaiku būdas, apklausą atliekantis asmuo – tai esminiai veiksniai, turintys įtakos vaiko parodymams. Mažasis liudytojas nesupranta situacijos, į kurią jis pateko, todėl išgyvena daug sunkių jausmų – kaltę, baimę, gėdą. Asmuo, atliekantis apklausą, yra atsakingas už tai, kad surinktų kuo daugiau informacijos kuo neutralėsiu būdu, tuo pačiu sukurdamas tokią aplinką, kurioje mažametis liudytojas pasijustų saugus.

Mūsų veiklos tikslas – palyginti nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusių nuo seksualinės prievartos apklausos metodologiją, rasti geriausius sprendimus, kuriuos vėliau galėtų plačiai taikyti vaikų apklausos srityje dirbantys specialistai.

Daugelio specialistų pastangų dėka pavyko sukaupti informaciją apie veikiančias procedūras trijuose partnerių miestuose. Mūsų komanda yra ne tik tarptautinė, bet ir tarpdisciplininė. Jos sudėtyje yra: teisininkai, psichologai, policininkai ir socialiniai darbuotojai. Tiesioginių susitikimų, pažintinių vizitų metu bei susirašinėjant, dalinomės mūsų patirtimi bei požiūriais ir diskutavome apie geriausius sprendimus, kurių tikslas – vaiko apsauga teisiniame procese.

Lyginant praktiką taikomą Asene, Vilniuje ir Poznanėje, tapo akivaizdu, kad partneris iš kurio galime pasimokyti daugiausiai yra olandai. Olandija turi ilgametes mažamečių ir protinę negalią turinčių liudytojų apklausos specialiomis sąlygomis tradicijas. Daugelis rekomendacijų, pateiktų šioje ataskaitoje, kilo iš olandų patirties.

Kalbant apie profesionalią, netraumuojančią vaiko apklausą, galime išskirti du svarbius aspektus:

1. Tinkamai paruošti ir apmokyti apklausą atliekantys specialistai.
2. Tinkamai organizuoti ir įrengti apklausos kambariai.

Olandų taikoma sistema atitinka abu šiuos reikalavimus.

Lenkijos ir Lietuvos sistemose trūksta specialistų (teisėjų, policininkų, prokurorų), turinčių specialių įgūdžių mažamečių liudytojų apklausoms vykdyti. Tai nereiškia, kad nėra specialistų, kurie vaikų apklausą atlieka tinkamu būdu, naudodamiesi savo žiniomis ir jautrumu. Tačiau nėra aiškių kriterijų ir programų, standartizuotos ar nuolat taikomos profesionalų mokymo sistemos. Teisės nuostatos taip pat nieko nesako apie specialias vaikų apklausas vykdančių specialistų kompetencijas.

Kalbant apie vietą, kur turėtų vykti vaikų apklausos, yra paskelbti standartai ir gairės, į kuriuos galima atsizvelgti steigiant vaikų apklausos kambarius, tačiau teisinių nuostatų ir nurodymų nėra.

1 Skyrius

**DABARTINĖ PRAKTIKA
TRIJOSE
PARTNERIŲ ŠALYSE**

1.1. DABARTINIŲ VAIKŲ APKLAUSOS PROCEDŪRŲ ASENE, VILNIUJE IR POZNAŅEJE APRAŠYMAS

Projekto III modulio rėmuose pirmajame darbų etape buvo surinkta informacija, susijusi su šiuo metu taikomomis mažamečių liudytojų apklausos procedūromis. Siekiant susisteminti informacijos rinkimo procesą buvo paruošta žemiau pateikta schema. Kiekvienos šalies specialistai atsakydami į klausimus pagal schemą, parengė vykdomų nepilnamečių, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, apklausų situacijos aprašymą.

III MODULIO klausimų schema – vaiko apklausos metodologija

I. Vaikas

1. Kokių žingsnių, veiksmų, priemonių imamasi, kad būtų palengvintas vaiko, nukentėjusio nuo seksualinės prievartos, liudijimas?
2. Ar vaikas yra paruošiamas liudijimui, koku būdu ir kas jį paruošia?
3. Ar vaikas gali atsisakyti duoti parodymus? Kokiose situacijose?
4. Kokiose situacijose vaikas gali būti pakartotinai apklaustas?
5. Koks įvestas pakeitimas vaikų apklausos procedūroje Jūsų mieste/šalyje buvo itin reikšmingas siekiant apsaugoti vaiką ir padėti jam geriau jaustis tokioje situacijoje? Kodėl?

II. Asmenys, dalyvaujantys apklausoje

1. Kas dalyvauja ir kas gali dalyvauti vaiko apklausos metu: teisėjas, prokuroras, protokoluotojas, psichologas, kaltinamasis, advokatas, kuris nors iš tėvų, policininkas, socialinis darbuotojas, kiti?
2. Koks yra kiekvieno iš šių asmenų vaidmuo apklausiant vaiką?

Kas užduoda klausimus?

3. Kokiū būdu apklausa yra registruojama (rašytinis protokolai, garso/vaizdo įrašai) ir kur ji laikoma, kas gali ja naudotis?
4. Ar asmenys atliekantys mažamečio apklausą yra tam paruošti? Kokiū būdu?
5. Ar kaltinamasis gali dalyvauti apklausiant vaiką, ar jis gali užduoti vaikui klausimų, ar ir kada jis gali susipažinti su vaiko parodymais?
6. Kas atlieka vaiko medicininę apžiūrą, jei ji reikalinga? Ar yra tam numatytas su teismu bendradarbiaujantis gydytojas?

III. Apklauskos eiga

1. Kokie dokumentai reglamentuoja nepilnamečių apklauskos procedūrą?
2. Kada vaiko apklausa yra atliekama, kokie veiksmai turi būti atlikti prieš pradėdant apklausą?
3. Kas turi galimybę susipažinti su visa bylos medžiaga prieš apklausiant vaiką?
4. Kas iš dalyvaujančių apklausoje asmenų turi galimybę susitikti su vaiku prieš jį apklausiant?

IV. Apklauskos vieta

1. Kur apklausa vyksta, ar yra specialiai tam tikslui skirta vieta (apklauskos kambarys), kur jis yra – prie teismo, policijoje, organizacijoje ir pan.?
2. Kaip apklauskos kambarys yra įrengtas?
  - pagrindiniai, būtini elementai
  - papildomi, svarbūs elementai

V. Sunkumai

Kokie yra didžiausi sunkumai, ką reikia pakeisti, patobulinti mažamečių apklauskos srityje?

I Vaikas	
1. Kokių žingsnių, veiksmy, priemonių imamasi, kad būtų palengvintas vaiko, nukentėjusio nuo seksualinės prievartos, liudijimas?	
ASENAS	Policijos pareigūno veiksmai paruošiant tėvus ir vaiką. Informacinis lapelis su kambario nuotraukomis ir apklausos procedūros paaiškinimu.
VILNIUS	Pagal juridinę tvarką, yra tik viena priemonė, kuri palengvina parodymų davimą – teisė pakviesti psichologą arba vaiko teisių apsaugos specialistą dalyvauti apklausoje. Šių specialistų vaidmuo yra šis: padėti apklausti vaiką, atsižvelgiant į jo socialinį ir psichologinį brandumą. Jei apklausiant vaiką dalyvauja įtariamasis ar jo atstovas, ikiteisminį tyrimą vykdomas teisėjas privalo užtikrinti, kad liudytojui ar aukai nebūtų daromas neleistinas poveikis.
POZNANĖ	Pagrindinis žingsnis, kad būtų palengvintas vaiko, patyrusio seksualinę prievartą, liudijimas, buvo 185a straipsnio įvedimas į Baudžiamojo proceso kodeksą.* Jame kalbama apie vaiko apklausą, vykstančią vieną kartą teisme, dalyvaujant psichologui – ekspertui. Apklausa vykdoma posėdžio metu, ne teismo salėje. Remiantis šiuo kodekso pakeitimu, buvo įrengti vaikų apklausos kambariai. Tokiose patalpose mažamečiams liudytojams duoti parodymus yra patogiau. Itin svarbus veiksnys taip pat yra vaiko parengimas apklausai. <i>*Atitinkami teisės aktai susiję su mažamečių liudytojų apklausa yra pateikti Priede.</i>
2. Ar vaikas yra paruošiamas liudijimui, koku būdu ir kas jį paruošia?	
ASENAS	Taip, jį paruošia policijos tyrėjas, kuris prieš atliekant apklausą paaiškina vaikui jo vizito policijoje tikslą, papasakoja, kas bus daroma ir nustato pokalbio taisykles.
VILNIUS	Nėra įstatymų, kurie reglamentuotų tokias situacijas. Praktikoje yra atvejų, kai su seksualinę prievartą patyrusiais vaikais dirbantys psichologai juos parengia apklausai (tikslas: sušvelninti antrinę traumą, kurią vaikui gali sukelti dalyvavimas teisinėse procedūrose). Jei apklausa vyksta nevyriausybinėje organizacijoje, nukentėjusieji turi daugiau galimybių iš anksto susipažinti su apklausos vieta, eiga ir su apklausą atliekančiu specialistu.
POZNANĖ	Vaikai vis dažniau yra parengiami duoti parodymus; dažniausiai juos parengia psichologas. Poznanės teisėjai supranta tokio parengimo svarbą, nes tai nėra įvykių versijos aptarimas ar parodymų davimas, o tik apklausai palankios atmosferos sukūrimas, vaiko informavimas (jam suprantamu būdu) apie apklausos svarbą ir vaidmenį.
3. Ar vaikas gali atsakyti duoti parodymus? Kokiose situacijose?	
ASENAS	Taip, jei nesutinka jo tėvai. Jei tėvai nesutinka, kad vaikas duotų parodymus, jis nebus apklaustas. Situacija, jei vaikas turėtų duoti parodymus nesutikęs tėvams, gali vaikui kelti lojalumo konfliktą.
VILNIUS	Lietuvos Baudžiamojo proceso kodekso 37 str. 2 dalyje numatyta, kad ikiteisminį tyrimą vykdomas tyrėjas, prokuroras ar teisėjas gali atleisti asmenį nuo parodymų davimo dėl, to asmens nuomone, svarbių priežasčių. Ši nuostata gali būti taikoma tais atvejais, kai kyla (psichologinio pobūdžio) prielaidų, kurios gali turėti neigiamos įtakos vaikui parodymų davimo metu.

	<p>Tėvai neturi teisės neduoti sutikimo atlikti jų vaiko apklausą. Jeigu tėvai bando išvengti susitikimo su policijos pareigūnu, prokuroru ar teisėju vykdant ikiteisminį tyrimą, jiems gali būti taikomos procedūroje numatytos priverstinės priemonės, t.y. įsakymas atvykti priverstine tvarka, bauda arba areštas daugiausia vienam mėnesiui. Tėvai turi teisę tokius sprendimus apskųsti aukštesniajam prokurorui ir teismui.</p>
POZNANĖ	<p>Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 182 str. 1 dalyje minima, kad: „kaltinamojo artimiausias žmogus gali atsisakyti duoti parodymus“, taigi jei įtariamasis ir kaltinamasis yra vaikui artimiausias žmogus (artimas ar tolimas giminaitis, broliai ir seserys, tos pačios linijos ar kartos giminaitis, įvaikis, įtėvis ir jo žmona ar įmotė ir jos vyras), jis gali atsisakyti duoti parodymus.</p> <p>Remiantis Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 182 str. 2 dalimi, teisė atsisakyti duoti parodymus išlieka ir tada, jei parodymus turintis duoti asmuo jau nebėra seksualinę prievartą patyrusio vaiko įtėvis ar įmotė.</p> <p>Remiantis Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 183 str. 1 dalimi, liudytojas gali atsisakyti pateikti atsakymą į klausimą, jei toks atsakymas keltų riziką jam ar jo artimiausiam žmogui prisiimti atsakomybę dėl padaryto nusikaltimo.</p> <p>Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 185 str. minima, kad: „jei asmuo susijęs su kaltinamuoju ypač artimais ryšiais, jis gali būti atleistas nuo parodymų davimo arba nuo atsakymo į klausimą pateikimo“.</p>
4. Kokiose situacijose vaikas gali būti pakartotinai apklaustas?	
AŠENAS	<p>Vaikas gali būti apklaustas tik vieną kartą.</p>
VILNIUS	<p>Nepilnamečių smurto aukų ir liudytojų apklausos ikiteisminiame tyrime klausimus reglamentuoja Baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnis. Šis straipsnis taip pat numato, kad jaunesnis nei 18 m. liudytojas ar auka paprastai apklausiami vieną kartą.</p> <p>Įstatymų nustatyta tvarka papildomos apklausos vykdomos tik „išimtiniais atvejais“. Tokie atvejai nėra detalai paaiškinti. Teoriškai, vaikas gali būti apklausiamas antrą kartą, jeigu to reikalauja tyrimo būtinumas (pvz., kai įtariamasis pakeičia parodymus, pateikia naujos informacijos ir pan.). Kada reikia papildomos apklausos, turi teisę spręsti teisėjas, prokuroras ir tyrėjas.</p>
POZNANĖ	<p>Remiantis Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 183 str. 1 dalimi, nukentėjęs vaikas (taip pat ir išžagino bylose), kuriam apklausos metu dar nėra sukakę 15 metų, kaip liudytojas gali būti apklaustas tik vieną kartą. Pakartotina apklausa gali būti vykdoma tik tada, jei „paaiškėja svarbių aplinkybių, kurioms išsiaiškinti reikia dar vienos apklausos, arba jei to pareikalauja įtariamasis, neturėjęs jį atstovaujancio advokato pirmą kartą apklausiant nukentėjusį“.</p>
5. Koks įvestas pakeitimas vaikų apklausos procedūroje Jūsų mieste/šalyje buvo itin reikšmingas siekiant apsaugoti vaiką ir padėti jam geriau jaustis tokioje situacijoje? Kodėl?	
AŠENAS	<p>Apklausa atliekama kambaryje (angl. „living room“), kuriame yra žaislų vaikams. Apklausa įrašoma į elektroninę laikmeną. Atliekantis apklausą asmuo gali gauti nurodymus iš kitame kambaryje esančio pareigūno, kuris stebi apklausos eigą.</p> <p>Itin svarbu yra tai, kad apklausą atliekantis asmuo būtų specialistas. Jis turi žinoti, kada baigti klausinėti. Tikslas – išgirsti spontanišką aukos pasakojimą.</p>

	<p>Po apklausos vaikas gali pasirinkti, ką jis nori veikti: grįžti pas tėvus, pažaisti ar nupiešti piešinį. Dažniausiai vaikai pasirenka piešti.</p>
VILNIUS	<p>Vienas iš svarbiausių pakeitimų yra Lietuvos Baudžiamojo proceso kodekso 186 str. pakeitimas, įsigaliosiantis 2009-01-01. Jis apima šiuos klausimus:</p> <p>Jei įtariamojo dalyvavimas apklausoje gali turėti įtakos nepilnamečiui (jaunesniam nei 18 m.) liudytojui ar aukai, teisėjas ikiteisminio tyrimo metu gali priimti sprendimą neleisti įtariamajam dalyvauti apklausoje.</p> <p>Atsižvelgiant į nepilnamečio nukentėjusiojo/liudytojo interesus, teisėjo sprendimu, įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams, išskyrus psichologą arba vaikų teisių apsaugos specialistą, gali būti neleista būti patalpoje, kurioje vyksta vaiko apklausa. Tokiais atvejais yra būtinas apklausos garso ir vaizdo įrašymas, o įtariamasis ir kiti procedūros dalyviai turi turėti galimybę matyti ir girdėti apklausą būdami kitame kambaryje ir užduoti klausimus per ikiteisminio tyrimo teisėją. Jeigu nėra galimybės sudaryti įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams atitinkamų sąlygų, leidžiančių matyti ir girdėti apklausos eigą, apklausa yra atliekama jiems nedalyvaujant. Tais atvejais, garso ir vaizdo įrašas įtariamajam ir kitiems bylos dalyviams yra parodomas tuoj po apklausos pabaigos, ir jie turi teisę užduoti klausimus aukai ar liudytojui per ikiteisminio tyrimo teisėją</p>
POZNANĖ	<p>Be abejo, pati svarbiausia nuostata, reglamentuojanti tai, kad vaikas saugiau ir geriau jaustųsi apklausos metu, yra Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 185a str., pradėjęs galioti 2003 m. ir patikslintas 2005 m.</p> <p>Vienintelė apklausa draugiškoje aplinkoje apsaugo mažametį liudytoją nuo jam emociškai sudėtingos situacijos.</p>

II Asmenys, dalyvaujantys apklausoje	
1. Kas dalyvauja ir kas gali dalyvauti vaiko apklausos metu: teisėjas, prokuroras, protokoluotojas, psichologas, kaltinamasis, advokatas, tėvai, policininkas, socialinis darbuotojas, kiti?	
AŠENAS	Vaiko apklausoje dalyvauja policijos tyrėjas. Šalia esančiame kambaryje, kuriame galima stebėti apklausą, yra apklausos vadovas. Jis užtikrina technines apklausos galimybes ir duoda nurodymus vaiką apklausiančiam policininkui. Ypatingais atvejais apklausą gali stebėti psichologas. Tėvams neleidžiama stebėti apklausos. Apklausai pasibaigus, jiems suteikiama trumpa informacija.
VILNIUS	Įstatymai neapibrėžia, kas privalo dalyvauti apklausiant vaiką; taip pat neminima, be kokių žmonių vaiko apklausa negali būti vykdoma. Policininkas, prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas gali laisvai nuspręsti, ar pakviesti atstovą iš Vaikų teisių apsaugos institucijos arba psichologą. Jaunesnio nei 18 m. nukentėjusiojo ar liudytojo tėvai arba atstovai turi teisę, bet neprivalo dalyvauti apklausiant vaiką. Tačiau nepilnamečio tėvai turės tokią teisę tik ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro priimtos nutarties, kuria leidžiama tėvams dalyvauti byloje kaip vaiko atstovams, pagrindu. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras turi teisę atsisakyti duoti tėvams leidimą dalyvauti procese kaip vaiko atstovams, jeigu jų dalyvavimas gali kelti grėsmę vaiko interesams, daryti įtaką jo parodymams. Kai tėvų nėra, paprastai yra kviečiami vaikų teisių apsaugos atstovai arba psichologai. Yra dvi apklausos rūšys: 1. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama apklausa 2. Prokuroro arba policijos tyrėjo atliekama apklausa. Pirmuoju atveju apklausoje dalyvauja ikiteisminio tyrimo teisėjas ir prokuroras. Apklausai vadovauja ikiteisminio tyrimo teisėjas, klausimus gali užduoti ir prokuroras. Įtariamasis ir jo atstovai yra informuojami apie apklausos datą ir vietą. Jie gali dalyvauti, užduoti klausimus po apklausos, pamatyti protokolą ir pateikti savo komentarus. Dalyvauti apklausoje taip pat gali psichologas ir vaikų teisių apsaugos specialistas. Antruoju atveju apklausą atlieka prokuroras arba policijos tyrėjas. Apklausos eiga yra protokoluojama.
POZNANĖ	Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 185a str. 2 dalyje numatyta, kad vaiko apklausoje dalyvauja teisėjas ir psichologas. Joje taip pat dalyvauja teismo stenografininkas. Be jo, teisę dalyvauti apklausoje turi ir prokuroras, advokatas bei nukentėjusiosios pusės advokatas. Apklausoje taip pat gali dalyvauti vaiko įstatyminis atstovas arba nuolatinis globėjas (kaip numatyta Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 51 str. 2 dalyje), jei tai neapriboja apklausiamo vaiko laisvės kalbėti. Jei įstatyminis atstovas arba vaiko globėjas yra nusikaltėlis, jis laikomas įtariamoju arba kaltinamoju, todėl apklausoje dalyvauti negali.
2. Koks yra kiekvieno iš šių asmenų vaidmuo apklausiant vaiką? Kas užduoda klausimus?	
AŠENAS	Vienintelis asmuo, tiesiogiai dalyvaujantis apklausiant vaiką, yra specialistas – policijos tyrėjas. Būtent jis užduoda vaikui klausimus. Netrukus atsiras galimybė bendrauti asmenims, esantiems stebėjimo patalpoje ir patalpoje, kurioje vyksta apklausa.
VILNIUS	Vaiko apklausą atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas, prokuroras arba tyrėjas. Įstatymai nenurodo tikslaus žmonių, kurie privalo arba gali apklausti vaiką, skaičiaus. Paprastai vaiką apklausia vienas žmogus – policijos pareigūnas. Jeigu policijos pareigūnas pakviečia psichologą arba vaikų teisių apsaugos institucijos atstovą padėti apklausti vaiką, tada vaiko apklausoje dalyvauja du arba trys asmenys.

	<p>Jei ikiteisminio tyrimo metu vaiko atstovas, prokuroras ar įtariamąjį ginantis advokatas pageidauja, kad vaiko apklausai vadovautų ikiteisminio tyrimo teisėjas, visi apklausoje dalyvaujantys asmenys, t.y. teisėjas, prokuroras, įtariamasis ir įtariamąjį ginantis advokatas turi teisę užduoti vaikui klausimų. Tokiais atvejais teisėjas yra įpareigotas įstatymų užtikrinti, kad nepilnamečis liudytojas arba nukentėjusysis nebūtų paveiktas neteisėtu būdu.</p> <p>Atsižvelgiant į socialinę ir psichologinę nepilnamečio brandą, apklausti vaiką padeda vaikų teisių apsaugos specialistas arba psichologas (formuluoja klausimus, paaiškina vaiko atsakymus ir konsultuoja dėl apklausos metodų arba jos trukmės).</p> <p>Keleto nevyriausybių organizacijų patalpose yra įrengti specialūs kambariai skirti vaikų apklausoms vykdyti: jei apklausa vykdoma šiose patalpose, klausimus nukentėjusiam vaikui užduoda vienas asmuo, o kiti apklausos proceso dalyviai savo klausimus užduoda per vaiką apklausiantį žmogų.</p> <p>Terminas „psichologas padeda apklausti vaiką“ gali būti interpretuojamas įvairiai. Kai kurių specialistų nuomone, psichologas negali tiesiogiai bendrauti su vaiku apklausos metu, kadangi tai turi daryti ikiteisminio tyrimo teisėjas, kuris gali konsultuotis su psichologu. Tačiau daugumos nuomone, turint omenyje ikiteisminio tyrimo teisėjo baudžiamajame procese atliekamą vaidmenį, teisėjas turi tik užtikrinti nepilnamečio apklausos teisėtumą, t.y. klausyti jo atsakymų ir juos fiksuoti, nepriklausomai nuo to, kas su vaiku bendrauja.</p>
<p>POZNANĖ</p>	<p>Apklausai vadovauja ir klausimus užduoda teisėjas. Psichologas taip pat gali užduoti klausimų apklausiamam asmeniui ar performuluoti teisėjo pateiktus klausimus, kad nukentėjęs nepilnamečis juos geriau suprastų. Kiti apklausoje dalyvaujantys asmenys taip pat turi teisę pateikti klausimus, tačiau apklausai vadovaujantis teisėjas gali leisti arba neleisti jų pateikti. Psichologo užduotis yra ne tik užtikrinti nukentėjusiojo psichologinį komfortą, bet ir atkreipti teismo dėmesį į tai, kad būtina surinkti papildomų įrodymų, pvz., atlikti psichologinių ar psichiatrinių tyrimų. Psichologas taip pat išdėsto savo nuomonę, jei to reikia nagrinėjant bylą, pvz., dėl to, ar patikimi liudytojo parodymai ir pan.</p>
<p>3. Kokiu būdu apklausa yra registruojama (rašytinis protokolas, garso/vaizdo įrašai) ir kur ji laikoma, kas gali ja naudotis?</p>	
<p>AŠENAS</p>	<p>Apklausos vaizdo įrašas ir rašytinė ataskaita laikomi policijos komisariate. Su jais susipažinti galima tik gavus prokuroro leidimą. Leidimą tam taip pat gali duoti tyrimo teisėjas.</p>
<p>VILNIUS</p>	<p>Baudžiamojo proceso kodeksas nustato, kad protokolai turi būti sudaromi, atliekant tyrimo procedūras ir vykdant apklausas. Ikiteisminio tyrimo metu taip pat galima fotografuoti, daryti garso ir vaizdo įrašus. Jeigu apklausos metu yra daromi garso ir vaizdo įrašai, apklausos protokolas turi būti sudarytas ir jį turi pasirašyti pasirašyti asmuo atliekantis apklausą, apklausą įrašantis asmuo ir visi asmenys, kurie dalyvavo vykdomoje apklausoje. Apklausą gali įrašinėti asmuo, kuris nedalyvauja ją vykdant. Jeigu apklausiamas vaikas nemoka skaityti ir pasirašyti protokolo, šis faktas turi būti pažymėtas protokole. Paprastai apklausos protokolas sudaromas kompiuteriu, vėliau išspausdinamas ir pasirašomas. Jeigu apklausos metu yra daromi vaizdo arba garso įrašai, apklausos protokolas paprastai surašomas vėliau, remiantis tais įrašais, o jį pasirašo apklausos dalyviai susirinkę pakartotinai. Taip pat privaloma pažymėti, kad apklausos metu buvo daromi vaizdo ir garso įrašai, kurie prie apklausos protokolo pridedami skaitmeninėje duomenų laikmenoje ir laikomi bylos archyve.</p>

	Ar leisti įtariamajam arba jo atstovui susipažinti su apklausos medžiaga, sprendžia prokuroras. Toks leidimas gali būti neduotas, jeigu tai gali turėti neigiamos įtakos sėkmingai tyrimo eigai.
POZNANĖ	Apklausa yra registruojama rašytinio protokolo forma. Remiantis Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 147(2)(2) str., galima apklausą registruoti vaizdo ar garso įrašu. Su vaiko parodymais, įtrauktais į bylos medžiagą, gali susipažinti bylos šalys, advokatai, gynėjai ir vaiko globėjai (pagal Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 156 str. 1 dalį).
4. Ar asmenys atliekantys mažamečio apklausą yra tam paruošti? Kokių būdu?	
ASENAS	Taip, šie asmenys privalo turėti tam tikrą išsilavinimą ir būti baigę kelerių metų mokymus.
VILNIUS	Lietuvoje nėra pastovios ir tęstinės apklausą atliekančių specialistų paruošimo sistemos. Ikitiesminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ir teisėjai turi galimybę dalyvauti profesinio mokymo programose arba gilina savo žinias savarankiškai. Mokymus organizuoja nevyriausybinės organizacijos.
POZNANĖ	Apklausas atlieka teisėjai. Jie nėra specialiai parengti vykdyti mažamečių apklausas. Kai kurie apklausų atlikėjai kartais dalyvauja mokymuose. Yra neabejotinas poreikis sistemingai ir nuolat kelti vaikų apklausose dalyvaujančių žmonių kvalifikaciją.
5. Ar kaltinamasis gali dalyvauti apklausiant vaiką, ar jis gali užduoti vaikui klausimų, ar ir kada jis gali susipažinti su vaiko parodymais?	
ASENAS	Kaltinamasis negali dalyvauti apklausiant vaiką. Klausimus jis užduoda tik per apklausai vadovaujantį teisėją. Su bylos medžiaga kaltinamasis ir jo advokatas gali susipažinti prieš bylos nagrinėjimą.
VILNIUS	Kaltinamasis turi teisę dalyvauti ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamoje apklausoje. Kaltinamasis turi teisę pateikti klausimų. Jei vaiko ir kaltinamojo susitikimas kelia neigiamos įtakos vaikui pavojų, to galima išvengti keliais būdais: kaltinamasis gali pateikti klausimus per teisėją arba psichologą, jei šis dalyvauja apklausoje. Gavęs pranešimą apie kaltinimą, įstatymų nustatyta tvarka kaltinamasis turi teisę susipažinti su tokiu bylos medžiagos kiekiu, kiek jam leidžia prokuroras.
POZNANĖ	Kaltinamasis negali dalyvauti apklausiant vaiką. Su vaiko parodymais jis gali susipažinti ikiteisminio tyrimo ir teismo proceso metu.
6. Kas atlieka vaiko medicininę apžiūrą, jei ji reikalinga? Ar yra tam numatytas su teismu bendradarbiaujantis gydytojas?	
ASENAS	Medicininę apžiūrą atlieka ginekologas ir policijos tyrėjas. Jei reikia, teismas skiria gydytoją. Už įrodymus yra atsakingas tyrėjas.
VILNIUS	Medicininę apžiūrą atlieka teismo medicinos ekspertai. Ekspertai – asmenys, įtraukti į Teisingumo ministro patvirtintą oficialų sąrašą. Gavus prokuroro prašymą, ikiteisminio tyrimo teisėjas gali paskirti atlikti medicininę apžiūrą.

POZNANÉ

Vaiko medicininę apžiūrą dažniausiai atlieka gydytojas, kuris yra įtrauktas į teismo ekspertų sąrašą. Praktikoje neretai pasitaiko, kad tokią medicininę apžiūrą atlieka į tokį sąrašą neįtraukti gydytojai.

III Apklauso eiga	
1. Kokie dokumentai reglamentuoja nepilnamečių apklausos procedūrą?	
AŠENAS	Generalinio prokuroro laiškas, kuriuo įpareigojamas prokuroras.
VILNIUS	Vaiko apklausos procedūrą ir tvarką reglamentuoja Baudžiamojo proceso kodeksas. Baudžiamojo proceso kodeksą tvirtina ir keičia Lietuvos Parlamentas.
POZNAŃE	Pagrindinis įstatymas, kuriuo vadovujamasi, yra Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 185a str. Apklausa įforminama raštiškai; protokolų rengimo taisyklės reglamentuoja Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 143-155 str. . Liudytojų, taip pat ir mažamečių, apklausos procedūrą reglamentuoja Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 177-192 str. Be to, remiamasi 2003 m. birželio 2 d. Teisingumo ministro įsaku dėl įrengimų ir techninių priemonių, naudojamų vaizdui arba garsui apklausose užfiksuoti, bei įrašų laikymo, atkūrimo ir kopijavimo.
2. Kada vaiko apklausa yra atliekama, kokie veiksmai turi būti atlikti prieš pradėdant apklausą?	
AŠENAS	Prieš pradėdant apklausą yra pabendraujama su vaiku. Vaikas turi žinoti, kaip jis bus apklausiamas. Į policijos komisariatą jis ateina su patikimu žmogumi (paprastai kuriuo nors iš tėvų), būnančiu su vaiku prieš apklausą ir laukiančiu gretimoje patalpoje, kol vaikas bus apklaustas.
VILNIUS	Nėra teisinių nuostatų, reglamentuojančių veiksmus prieš apklausiant vaiką. Siekiant įvykdyti teisinę nuostatą nurodančią, kad vaiką reikia apklausti tik vieną kartą, paprastai vaiko apklausa yra organizuojama tyrimo pabaigoje (tada yra galimybė išaiškinti visas aplinkybes, žinomas iš ankstesnės tyrimo eigos).
POZNAŃE	Vaikas apklausiamas tik tuo atveju, jei tikrai aišku, kad jis patyrė žalą nusikaltimo metu. Kad būtina apklausti vaiką, teismą informuoja prokuroras. Apklauso data paskiriama tuo metu, kai teisėjas eina savo pareigas. Apklausa paprastai yra atliekama specialiai tam skirtuose apklausų kambariuose, dažniausiai teisme. Prieš apklausiant vaiką, būtina surinkti visus galimus įrodymus, patvirtinančius padarytą nusikaltimą, kad nereikėtų vaiko apklausti antrą kartą, paaiškėjus esminėms aplinkybėms, kurias būtina išsiaiškinti. Toliau reikia kreiptis į teismą su prašymu apklausti vaiką Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 185a str. nustatyta tvarka ir atlikti techninius veiksmus, susijusius su apklausos data ir vieta, šaukimų į teismą siuntimu apklausoje turintiems dalyvauti asmenims arba jų informavimu.
3. Kas turi galimybę susipažinti su visa bylos medžiaga prieš apklausiant vaiką?	
AŠENAS	Teisę susipažinti su visa bylos medžiaga turi policijos tyrėjas, policijos specialistas ir prokuroras.
VILNIUS	Teoriškai, kai įtariamasis gauna pranešimą dėl įtarimo, jis turi teisę nepateikti parodymų iš karto, tačiau taip pat turi teisę paprašyti susipažinti su bylos medžiaga ir dokumentais. Paprastai prokuroras neleidžia kaltinamajam susipažinti su bylos dokumentais prieš pateikiant parodymus.

POZNANĖ	Su teismo nagrinėjamos bylos medžiaga gali susipažinti bylos šalys, gynėjai, advokatai ir teisėti atstovai (pagal Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 156 str. 1 ir 5 dalį). Prokurorui leidus, paruošiamajame procese, ypatingais atvejais, su bylos medžiaga gali susipažinti ir kiti asmenys (pvz., psichologas – ekspertas).
4. Kas iš dalyvaujančių apklausoje asmenų turi galimybę susitikti su vaiku prieš jį apklausiant?	
ASENAS	Prieš apklausiant mažametį, su juo gali susitikti policijos tyrėjas.
VILNIUS	Kiekvienas proceso dalyvis, turi teisę pabendrauti su vaiku prieš pastarąjį apklausiant, išskyrus kaltinamąjį, kuris yra sulaikytas arba kuriam negalima susitikti su tam tikrais žmonėmis.
POZNANĖ	Tokią galimybę turi psichologas – ekspertas, kuris vėliau dalyvaus apklausoje. Tai teisėta ir protinga, siekiant parengti vaiką apklausai. Tokią galimybę turi taip pat visi apklausoje dalyvaujantys žmonės Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 185a str. nustatyta tvarka. Tačiau tai gali būti neteisėta, jei iškyla pavojus, ar teisėjas išliks nešališkas ir ar gynėjas neturės įtakos liudytojo parodymams. Žinoma, teisę bendrauti su vaiku turi jo tėvai/globėjai, jei tik jie nėra sulaikyti ar, jei jiems nebuvo uždrausta bendrauti su nukentėjusiuoju.

IV Apklauso vieta	
1. Kur apklausa vyksta, ar yra specialiai tam tikslui skirta vieta (apklausos kambarys), kur jis yra – prie teismo, policijoje, organizacijoje ir pan.?	
ASENAS	Asene, policijos komisariate yra speciali patalpa, įrengta kaip gyvenamasis kambarys (angl. „living room“), kuriame yra galimybė įrašinėti vaizdą. Šioje patalpoje paprastai apklausiami vyresni nei 12 m. vaikai ir suaugusieji, tačiau joje yra ir žaidimų kampelis jaunesniems vaikams. Šioje patalpoje yra kompiuteris ir gyvenamojo kambario baldų komplektas. Netoliese esančiame Groningene yra patalpos, kuriose specialistai gali apklausti mažamečius liudytojus. Čia apklausiami vaikai nuo 4 iki 12 m. Patalpos sudarytos iš laukiamojo, apklausų kambario, kuriame yra visa reikalinga vaizdo aparatūra, ir techninės patalpos, kurioje vyksta apklausos įrašymas.
VILNIUS	Įstatymai nenumato vietos, kur turi būti apklausiamas vaikas ikiteisminio tyrimo metu. Vaikai paprastai apklausiami policijoje, prokuratūroje arba teisme. Atsižvelgęs į vaiko amžių, poreikius, bylos detales ir pan., ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas gali priimti sprendimą, kad mažametis nukentėjęs arba liudytojas būtų apklaustas specialiaje apklausų kambaryje, įrengtame vienoje iš nevyriausybinių organizacijų. Šiose patalpose įrengtas vienpusis (tik iš vienos pusės permatomas) veidrodis (angl. „one-way mirror“) ir/arba garso/vaizdo pokalbių įrašymo sistema. Didžiuosiuose miestuose policijos komisariatuose taip pat įrengiami penki vaikų apklausoms skirti kambariai.
POZNANĖ	Vaikas apklausiamas specialiai tam skirtoje vietoje – apklausų kambaryje. Poznanėje du apklausų kambariai yra teismuose, o nuo 2008 m. birželio mėn. pradėjo veikti ir vaikams draugiškas apklausų kambarys Teritoriniame vaikų teisių apsaugos komitete (Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka, TKOPD) su profesionalia garso ir vaizdo aparatūra, kurios dėka galima apklaustas stebėti ekrane ir jas įrašyti į elektronines laikmenas. Su seksualine prievarta ar smurtu šeimoje nesusijusiose bylose vaikai gali būti apklausiami vadinamuosiuose „mėlynuosiuose kambariuose“ (angl. „blue rooms“) policijos komisariatuose.
2. Kaip apklausos kambarys yra įrengtas? – pagrindiniai, būtini elementai – papildomi, svarbūs elementai	
ASENAS	Patalpa, kurioje apklausiami vaikai, atrodo kaip gyvenamasis kambarys, jame yra žaislų.
VILNIUS	Apklauso kambariai nevyriausybinese organizacijose yra įrengti taip, kad būtų sukurta draugiška vaikams aplinka. Tačiau nėra galimybės visas vaikų apklausas organizuoti šiuose kambariuose, jie įrengti tik didžiuosiuose miestuose. Taigi, dažniausiai vaikai apklausiami tam nepritaikytoje vietoje. Pagrindiniai, privalomi ir būtini elementai yra šie: a. atskiras ir saugus kambarys su gera garso izoliacija; b. vienpusis (tik iš vienos pusės permatomas) veidrodis arba/ir garso/vaizdo pokalbių įrašymo sistema (stebėjimo kamera, televizorius, DVD grotuvas, mikrofonai, ausinės, kompiuteris); c. įvairaus amžiaus vaikų poreikiams pritaikyti baldai (paprasti, malonių spalvų baldai); d. medžiagos ir priemonės, kurias galima panaudoti klausiant vaiko specifinės informacijos (pieštukai, popierius, lėlės, žaislai). Jos laikomos vaikui nepastebimoje vietoje ir naudojamos pagal poreikius. Papildomi, svarbūs elementai: informaciniai bukletai, su kuriais vaikas ir jo tėvai gali susipažinti, bet tik po apklausos.

POZNANĖ	<p>Pagal Teisingumo ministerijos ir Fondo „Dzieci Niczyje“ (angl. „Nobody’s Children Foundation“) standartus, apklausų kambarys turi būti sudarytas iš dviejų patalpų, kad apklausas galėtų stebėti tam teisę turintys žmonės, tačiau joms netrukdyti. Patalpoje esantys baldai (stalas, kėdės, foteliai) turi būti patogūs tiek jaunesniems, tiek vyresniems vaikams, be to, patalpų dekoras turi kurti saugumo ir privatumo įspūdį (minkštas kilimas, durys su garso izoliacija ir pan.). Patalpoje turi būti nedaug žaislų, kad nebūtų blaškomas vaiko dėmesys. Būtina garso ir vaizdo įranga, kuria įrašoma apklausa. Taip pat naudinga įranga, leidžianti tarpusavyje bendrauti apklausą stebintiems ir ją vykdančioms žmonėms. Minėtus reikalavimus atitinka ir apklausų kambarys, įrengtas nevyriausybinėje organizacijoje – Vaikų teisių apsaugos komitete. Organizacija ruošiasi gauti Vaikams draugiškų apklausų kambario pažymėjimą, kurį išduoda Teisingumo ministerija ir Fondas „Dzieci Niczyje“ (angl. „Nobody’s Children Foundation“).</p>
----------------	--

V Sunkumai Kokie yra didžiausi sunkumai, ką reikia pakeisti, patobulinti mažamečių apklausos srityje?	
AŠENAS	<p>Nepaprastai svarbu išlaikyti pusiausvyrą tarp itin dalykiškos apklausos ir apklausos, kurios metu rūpinamasi vaiko gera savijauta.</p> <p>Dabar taikomos vaikų apklausų praktikos keisti nereikia.</p>
VILNIUS	<p>Lietuvoje tik keliose vietose įrengti vaikams draugiški apklausų kambariai (daugiausia nevyriausybinesse organizacijose). Specialios patalpos vaikams apklausti turi būti įrengtos kiekviename policijos komisariete, prokuratūroje ar teisme. Didžiuosiuose Lietuvos miestuose įrengiami penki nauji apklausų kambariai (prie vyriausiųjų policijos komisariatų). Tačiau dar nėra aiškaus Policijos departamento (prie Vidaus reikalų ministerijos) sprendimo dėl įvairių su šiomis patalpomis susijusių klausimų, pvz., kas ir kaip naujose patalpose apklausk vaikus. Nuo 2009-01-01, kai įsigalios Lietuvos Baudžiamojo proceso kodekso 186 str. pakeitimas, apklausų patalpos turi aktyviai veikti, o vaikai ir tėvai – turėti teisę jomis pasinaudoti.</p> <p>Nėra standartizuotos apklauskas atliekančių specialistų rengimo ir mokymo sistemos.</p>
POZNANĖ	<p>Nors 2005 m. buvo padarytas Lenkijos Baudžiamojo proceso kodekso 185a str. nuostatų pakeitimas, būtinas dar vienas pakeitimas, kuriuo remiantis Teisingumo ministras išleisų potvarkį dėl nukentėjusiojo, kuriam apklausos metu dar nėra sukakę 15 m., apklausos atlikimo tvarkos ir būdo. Remiantis šiuo potvarkiu, būtų sukurti standartai apklausų patalpoms: tai turi būti tam tikslui skirta patalpa su atitinkama įranga, kurioje būtų tam tikru būdu vykdomos apklauskos.</p> <p>Toks potvarkis, išleistas pasikonsultavus su specialistais, užtikrintų tokias apklausų sąlygas, kai apklausų atlikėjai seksualinę prievartą patyrusius mažamečius apklauskia itin saugioje aplinkoje ir pastarieji yra apsaugoti nuo neigiamų apklausų pasekmių, ir suvienodintų apklausų vykdymo tvarką visoje Lenkijoje.</p> <p>Poznanės teisėjai teigia, kad sunkumų kelia tai, jog teisme esančiose patalpose nėra užtikrintos apklauskoms tinkamos sąlygos. Poznanės teisėjai taip pat teigia, kad tokios teisme įrengtos patalpos yra per mažos, todėl sunkiau apklauskas įrašinėti, taigi vaikui sunkiau susikaupti, susikonzcentruoti ir laisvai dėstyti mintis.</p>

Aukščiau pateiktose lentelėse galima matyti tarp bendradarbiaujančių miestų veikiančių sistemų skirtumus ir panašumus. Visi suprantame, vaiko apklausa – tai ypatinga užduotis, kuriai būtina sudaryti specialias sąlygas. Olandijoje galiojančios procedūros yra konkrečios ir pažangios. Lietuvoje ir Lenkijoje taikomos sistemos dar reikalauja tobulinimo. Šiose dvejose šalyse yra įvedami teisinės sistemos pakeitimai, kurių tikslas – vaikų apsauga teisinio proceso vykdymo metu. Tarp šių pakeitimų tikslų yra vaiko apklausų skaičiaus apribojimas iki minimumo, dalyvaujančių apklausoje asmenų skaičiaus apribojimas, vaiko parodymų registravimas. Lenkijos teisėsaugoje pakeitimai buvo įvesti 2003 metais, kai pradėjo galioti Baudžiamojo proceso kodekso 185a straipsnis. Lietuvoje pakeitimų projektas yra jau parengtas ir pradeda galioti nuo 2009 m. sausio 1 dienos. Pagal šį projektą, teisėjas galės neleisti įtariamajam dalyvauti vaiko apklausoje.

Štai pagrindiniai Aseno, Vilniaus ir Poznanės miestuose veikiančių procedūrų panašumai, atsižvelgiant į tai, kad Asene šie dalykai yra akivaizdūs ir teisiškai patvirtinti, o Vilniuje ir Poznanėje tik kai kurie yra teisiškai patvirtinti, o kiti yra rekomenduojami.

- Vaiko apklausa yra atliekama tik vieną kartą.
- Apklausa yra atliekama draugiškose, specialiai vaiko poreikiams pritaikytose patalpose.
- Vaiko apklausą atlieka vienas asmuo.
- Vaiko parodymai yra registruojami.

Žemiau išvardijami pagrindiniai procedūrų skirtumai:

- Vaikų amžius, kuriam reikalinga speciali apsauga apklausos metu
  - Asenas – amžius tarp 4 – 12 metų
  - Vilnius – iki 18 metų amžiaus
  - Poznanė – iki 15 metų amžiaus
- Psichologo dalyvavimas vaiko apklausos metu:
  - Lietuvoje dalyvavimas galimas, tačiau neprivalomas;
  - Lenkijoje privalomas, teisės numatomas;
  - Olandijoje psichologas yra prašomas pareikšti nuomonę tik esant ypatingoms aplinkybėms.
- Teisiniai nuostatai vaikų apklausos atžvilgiu:
  - Lietuvoje nėra aiškaus sprendimo dėl vaikų apklausos procedūrų (kas ir kaip atliks apklausas) naujai kuriamuose apklausos kambariuose (2009 m. sausio 1 d. pradeda galioti nauji teisiniai nuostatai);
  - Lenkijoje teisiniai aktai numato specialias direktyvas, tačiau jos nėra tikslios ir ši procedūra dar neturi ilgos tradicijos (nuo 2003 metų);

- Asene galiojanti teisinė sistema numato konkrečius nurodymus vaiko apklausą vykdančioms tyrėjoms. Paruošti išsamūs klausimai, kurie padeda policijos pareigūnams.

2.1. skyriuje pateikiame gaires, kuriomis vadovaujasi Aseno policijos pareigūnai, atliekantys mažamečių ir protinę negalią turinčių vaikų apklausas.

Renkant informaciją apie veikiančią vaikų apklausos sistemą, Poznanėje buvo parengtas ir išplatintas trumpas klausimynas, skirtas seksualinį smurtą patyrusių vaikų apklausose dalyvaujantiems Poznanės teisėjams, prokurorams ir psichologams.

Žemiau pateikiame klausimyno klausimus bei atsakymus į juos.

Poznanės teisėjų, prokurorų ir psichologų – ekspertų užpildytų klausimynų atsakymų santrauka

1. Koks Jūsų vaidmuo apklausoje (teisėjas, prokuroras, psichologas – ekspertas)?
Užpildytų anketų skaičius:
psichologai – ekspertai – 6
prokurorai – 10
teisėjai – 19
2. Kur, Jūsų praktikoje, dažniausiai yra atliekamos vaikų apklausos (apklausos kambariuose teisme, taip vadinamame „mėlynajame“ kambaryje policijoje, Teritorinio vaikų teisių apsaugos komiteto (TKOPD) buveinėje, kitoje vietoje, kokioje)?
Apklausoje dalyvaujančios grupės, atsakydamos į šį klausimą, dažniausiai nurodydavo policijos „mėlynąjį“ kambarį arba teismo apklausų kambarį.
3. Kas, Jūsų nuomone, turėtų kalbėtis su vaiku apklausos metu – teisėjas, prokuroras ar psichologas? Kodėl?
Kalbant apie tiesiogiai vaiką apklausiantį asmenį, respondentai vieningai tvirtina, jog, **atsižvelgiant į jo profesinį pasirengimą, tai turi būti psichologas – ekspertas**. Kartais, psichologui suteikiamas didžiausias vaidmuo, tuo tarpu kitiems asmenims, kaip pavyzdžiui, teisėjui ar prokurorui, dėmesys būna mažesnis.
4. Kas, Jūsų nuomone, yra svarbu, įrengiant apklausos kambarį?
Kalbant apie kambario, kuriame vyksta interviu, apstatymą, dauguma respondentų atkreipia dėmesį į būtinumą apstatyti jį taip, kad būtų sukurta draugiška atmosfera (spalvų parinkimas, baldai). Respondentai taip pat pabrėžia tokių priemonių, kaip rašymo reikmenų ir žaislų, reikalingumą. Kalbant apie garso ir vaizdo įrangos panaudojimą apklausos

metu, jos būtinumą nurodo 50% psichologų, 30% prokurorų ir tik 16% teisėjų.

5. Ar, Jūsų nuomone, psichologas – ekspertas privalo susitikti su vaiku prieš atliekant apklausą? Kodėl?

Dėl psichologo – eksperto susitikimo su vaiku prieš apklausą, **išryškėja stiprūs nuomonių skirtumai** tarp psichologų ir prokurorų, kurių nuomonė yra panaši, bei teisėjų. Apklausoje dalyvavę psichologai tokį susitikimą laiko būtina, norint paruošti vaiką apklausos procedūrai, įvertinti vaiko raidos lygį ir emocinę būklę. Prokurorai, be ką tik minėtų argumentų, taip pat nurodė galimybę sumažinti vaiko įtampą ir padidinti pasitikėjimą apklausą vykančiais asmenimis. 63% apklaustų teisėjų teigiamai pasisakė už vaiko susitikimą su ekspertu prieš apklausą. 26% teisėjų tokiam susitikimui nepritarė. Jie mano, jog psichologas gali turėti vaikui įtaigios įtakos, kuri išryškėtų vaiko atsakymuose į apklausėjo klausimus, ir tai gali versti vaiką užsisklęsti savyje. Kiti teisėjai šiuo klausimu nuomonės neišreiškė.

6. Ar Jūsų nuomone psichologas – ekspertas turi turėti galimybę susipažinti su bylos dokumentais prieš apklausą? Kodėl?

Psichologo–eksperto susipažinimo su teismo byla būtinumui pritaria 100% apklausoje dalyvavusių psichologų. Jie teigia, jog tai palengvintų klausimų formulavimą ir padėtų sužinoti bylos esmę. Panašią nuomonę išreiškia **80% prokurorų, o taip pat 79% teisėjų**. Likusieji **21% teisėjų** mano priešingai, nuogaustdami, jog psichologai, susipažinę su teismo byla, taps mažiau objektyvūs, o pasekmė – vaiko parodymų iškraipymas.

7. Kokia Jūsų nuomonė apie šiuo metu taikomą praktiką, kai vienas teisėjas atlieka apklausą, o kitas yra atsakingas už tolimesnę bylos eigą?

Psichologų-ekspertų grupėje vienareikšmiškai neigiamai buvo įvertinta dabartiniu metu taikoma praktika, pagal kurią vienas teisėjas atlieka apklausą, o kitas yra atsakingas už tolesnę bylą. Prokurorų grupėje, **60% prokurorų** tokią praktiką vertina neigiamai ir kalba apie jos pakeitimo būtinybę. Teisėjų grupėje – **42% teisėjų pasisako už tokios praktikos pakeitimą, o 32% pasisako už jos tęstinumą**, argumentuodami savo sprendimą teisėjų darbo objektyvumo užtikrinimu bei techniniais nepatogumais, kurie potencialiai kiltų, pakeitus bylos svarstymo būdą. Likusieji teisėjai šiuo klausimu nuomonės neturėjo.

8. Ką manote apie formavimą grupių, kurias sudarytų teisėjai, prokurorai ir psichologai – ekspertai? Šie specialistai būtų paruošti vaiko, patyrusio seksualinę prievartą, apklausai bei kartu bendradarbiautų. Prokurorų grupėje 80% prokurorų įvertina šį pasiūlymą, kaip pagrįstą ir reikalingą,

o likusieji 20% turi priešingą nuomonę teigdami, jog šiuo metu atliekamos apklausos yra vykdomos profesionaliai ir tinkamai. Teisėjų grupėje 53% teisėjų teigiamai įvertina šį sumanymą, pripažindami profesionalaus pasirengimo tokioms byloms būtinumą. 32% teisėjų pasisako prieš tokių grupių formavimą, manydami, kad jos nereikalingos.

9. Kas yra ypatingai svarbu, siekiant apsaugoti apklausiamą vaiką ir padėti tokioje situacijoje jam jaustis patogiai? Kodėl?

Kalbant apie vaiko apsaugą apklausos metu, **visi respondentai kaip svarbiausią veiksnią nurodo saugios aplinkos, kuri leistų vaikui jaustis ramiau, sukūrimą.** Visų grupių atsakymai beveik sutampa ir apibūdinant saugią aplinką, nurodomi šie veiksniai: vieną kartą atliekama apklausa, tinkamas apklausos registravimas, apklausėjų kvalifikacija, vaiko apsauga nuo įtariamo asmens įtakos, ta pati apklausiamojo ir apklausėjo lytis, artimo vaikui žmogaus buvimas šalia, vengimas sukelti vaiko kaltės jausmą, žmonių esančių apklausoje skaičiaus sumažinimas ir galimybė atsisakyti liudyti.

10. Ar Jūsų nuomone būtų tikslinga, kad Baudžiamojo proceso 185a straipsnis būtų taikomas asmenims iki 18 metų amžiaus? Kodėl?

Atsakymai į klausimą dėl BPK 185a straipsnio pakeitimo reikalingumo (asmenys iki 18 m. amžiaus), **respondentų grupėse reikšmingai skiriasi.** Visi apklausti psichologai pasisakė už amžiaus ribos praplėtimą. Tačiau **90% prokurorų ir 74% teisėjų tokį pasiūlymą laiko nepagrįstu.**

11. Kas kelia sunkumų, ką reikia pakeisti ar pagerinti vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, apklausose?

Kaip sunkumą, tyrime dalyvavusios grupės nurodė **apklausą atliekančių asmenų profesionalaus parengimo ir žinių trūkumą** (vaiko raidos psichologijos bei klausimų uždavimo vaikui, patyrusiam seksualinę prievartą, strategijos srityse). Tačiau lyginant atsakymo dažnumą, grupės reikšmingai išsiskyrė: 67% ekspertų, 10% prokurorų ir 11% teisėjų. **Problema su audio ir video apklausos įrašymu** (dėl netinkamo funkcionavimo ar įrašymo) minėjo **17% psichologų – ekspertų, 20% prokurorų ir 21% teisėjų.**

Taip pat buvo paminėti tokie sunkumai: per daug žmonių apklausos metu; sunkumas suderinti prokurorų, teisėjų ir psichologų veiksmus; blogai paruoštos apklausos patalpos; per didelis laiko tarpas tarp patirtos prievartos ir apklausos; sunkumai, susiję vertinant parodymų patikimumą (nurodė teisėjai).

12. Pateikite daugiau komentarų, susijusių su seksualinę prievartą patyrusių vaikų apklausos procedūra.

Respondetai pateikė kelis pastebėjimus, susijusius su apklausos procedūra. Psichologai – ekspertai jautriausiai reaguoja į mažųjų liudytojų raidos poreikius ir galimybes. Jie suvokia asmenų, dalyvaujančių vaiko apklausoje, svarbą ir poreikį įgyti profesionalių žinių, susijusių su vaiko psichiniu funkcionavimu ir specifika. Taip pat buvo pasiūlyta, kad ekspertai pakonsultuotų teisėjus dėl apklausos sąlygų, kad būtų vedami psichologinio mokymo užsiėmimai apklausų procedūros tema, kad būtų leidžiama atlikti antrąją apklausą, jeigu pirmoje apklausoje vaikas buvo pasyvus.

Prokurorai pastebėjo poreikį didinti prokurorų, dirbančių su šiomis bylomis, skaičių. Jų požiūriu, vienintelės vaiko apklausos metu ne visada pavyksta tiksliai nustatyti bylą sudarančių įvykių aplinkybes. Teisėjai nenurodė būtinumo įrašyti apklausos eigą. Tačiau atkreipė dėmesį į svarbą eliminuoti problemas, susijusias su įrašymo technika. Be to, anot jų, psichologas neturi iš anksto įspėti vaiko apie tai, kas vyks, kadangi toks įgaliojimas priklauso šias procedūras atlikti paskirtiems asmenims.

Visa surinkta ir aukščiau pateikta informacija suteikia vilties, jog teisėjai, prokurorai ir psichologai, dalyvaujantys vaiko apklausoje, suvokia, kaip yra svarbu būti profesionaliai pasirengus, be to, jie yra motyvuoti kelti kompetenciją šioje srityje. Atsižvelgiant į šias prielaidas, mes planuojame plėtoti ir stiprinti specialistų, dalyvaujančių vaiko apklausoje, bendradarbiavimą ir siūlyti pokyčius, kurie padėtų tobulinti šią procedūrą. Ypatinę dėmesį norime skirti kompetencijos kėlimui, vykdant vaiko apklausą.

Sunkumai: ką dar reikia padaryti

Ištyrus dabartines sąlygas, susijusias su mažamečių seksualinės prievartos liudytojų ar aukų apklausomis, iškilo keletas klausimų, kuriems reikia skirti ypatingą dėmesį ir kuriais remiantis kruopščiai planuoti veiksmus, skirtus vaikų apklausų procedūroms tobulinti.

Vaikas – vienintelis liudytojas.

Siekiant įgyvendinti nuostatą, kad vaikas gali būti apklaustas tik vieną kartą, mažojo liudytojo apklausa turi būti vienas iš paskutinių tyrimo etapų, kai surenkami visi kiti galimi parodymai ir informacija. Kita vertus, vaikas turi būti apklaustas kuo greičiau po įvykio, nes tada vaiko pateikta informacija yra išsamiausia. Problema ta, kad vaikų seksualinio išnaudojimo bylose vaikas yra vienintelis liudytojas, todėl sunku surinkti informaciją ir parodymus iš kitų šaltinių. Vaiko seksualinio išnaudojimo bylos medžiagą

renkantys pareigūnai turėtų stengtis surinkti kuo daugiau informacijos dar prieš apklausiant vaiką.

Nepakankamas patalpų, pritaikytų vaikams apklausti, skaičius.

Kiti sunkumai, su kuriais susiduriama siekiant vaikui užtikrinti didžiausią galimą apsaugą bylos nagrinėjimo laikotarpiu, yra patalpų, kuriose būtų apklausiami mažamečiai liudytojai, trūkumas.

Lietuvoje vis dar nedaug vaikams draugiškų apklausų patalpų. Paprastai tokios patalpos įrengtos nevyriausybinėse organizacijose. Vilniuje draugiškas vaikams apklausų kambarys yra Paramos vaikams centre. Idealiu atveju tokios patalpos turėtų būti įrengtos kiekviename policijos komisarijate, prokuratūroje ir teisme. Didžiuosiuose Lietuvos miestuose atidaromi penki nauji apklausų kambariai. Jie įrengti policijos komisariatuose.

Poznanėje iki šiol nebuvo apklausų kambario, kuris atitiktų visus draugiškos apklausos reikalavimus. Nuo 2008 m. birželio mėn. atidarytas vaikams draugiškas apklausų kambarys Teritoriniame vaikų teisių apsaugos komitete (TKOPD). Dabar TKOPD stengiasi populiarinti šias patalpas ir formuoja tarpusavyje bendradarbiaujančių specialistų komandą (teisėjai, prokurorai, psichologai).

Nepakankamas pareigūnų (teisėjų, prokurorų, psichologų), turinčių kvalifikaciją, reikalingą vaikų apklausoms vykdyti, skaičius.

Kitas rūpestis – labai mažai teisėjų ir prokurorų apskritai, be to, jie turi itin daug pareigų. Taigi sunku surinkti specialistų grupę, kuri specializuotųsi apklausiant mažamečius liudytojus ir dalyvautų atitinkamuose mokymuose.

Praktiką Poznanėje apsunkina tai, kad prokuroro prašymu vaiką apklausia tą dieną dirbantis teisėjas. Po apklausos bylos medžiaga grįžta pas prokurorą, kuris, atlikęs parengtinį darbą, įteikia bylą teismui. Bylos medžiaga patenka kitam teisėjui, kuris tiria bylą. Teisėjas vėl apklausia visus liudytojus, kurių parodymai pateikti bylos medžiagoje. Jis/ji taip pat susipažįsta su vaiko apklausos protokolu. Atrodo, kad efektyviau būtų, jei vaiką apklaustų tas pats teisėjas, kuris vadovauja bylai. Tokiu atveju pastarasis turėtų progą su vaiku pabendrauti asmeniškai, o tai padėtų susidaryti aiškesnį mažamečio liudytojo parodymų vaizdą.

Dar viena prokurorams iškylanti problema yra psichologų – ekspertų, į kuriuos būtų galima kreiptis, trūkumas. Kai įtariamasis laikinai suimamas, vaikas turi būti apklaustas per 48 val. nuo pranešimo apie bylą, taigi prokuratūra privalo suorganizuoti apklausą ir į ją pakviesti psichologą – ekspertą. Poznanėje

mažai psichologų – ekspertų, kurių sritis būtų seksualinė prievarta prieš vaikus, be to, itin sudėtinga pasikviesti psichologų – ekspertų į apklausą, kuri turi įvykti kitą dieną. Diskutuojant kilo mintis, jog geras sprendimas būtų specialiai teisme ar prokuratūroje įdarbinti psichologų, kurių pagrindinis veiklos tikslas būtų dalyvavimas apklausiant vaikus.

1.2. APKLAUSOS KAMBARIAI

Visi projekto partneriai daro viską, kad palengvintų vaiko dalyvavimą apklausoje. Įrengiamos specialios patalpos, vaikų apklausų kambariai, pritaikyti ir jauniausių liudytojų poreikiams. Tokios patalpos Asene, Vilniuje ir Poznanėje yra skirtingai įrengtos ir atlieka skirtingas funkcijas. Apklausų patalpos Asene/Groningene įrengtos policijai priklausančiame pastate; jose vaikai ir protinę negalią turintys asmenys tik apklausiami. Tuo tarpu, tokios patalpos Vilniuje ir Poznanėje yra įrengtos nevyriausybinių organizacijų patalpose. Mūsų organizacijų vaidmuo ir įstatuose nustatyti uždaviniai neapsiriboja mažamečių seksualinės prievartos aukų apklausos organizavimu. Vaikams ir jų artimiesiems teikiama labai įvairi pagalba. Dalyvavimas seksualinę prievartą patyrusių vaikų apklausoje yra tik viena iš šių organizacijų funkcijų. Kiti uždaviniai yra teikti vaikui paramą, parengti jį apklausai, teikti pagalbą šeimai teismo proceso metu ir teikti psichoterapinę pagalbą.

Toliau pristatome apklausų kambarius, įrengtus Asene, Vilniuje ir Poznanėje.

1. Asenas/Groningenas – Vaikui draugiška apklausų studija

Kai reikia apklausti mažametį liudytoją (4-12 m.), Aseno miesto policija naudoja specialia patalpa – „Apklauskos studija“ (angl. „Studio hearing“), kuri skirta atlikti tokio tipo apklauskas policijai priklausančiame pastate netoli Groningeno. Studija veikia nuo 1991 metų.

Policijos pastatas
Groningene.

Į apklausų studiją nukreipia ženklai su užrašu „Studio“.

Kai vaikas su tėvu/globėju praneša apie savo atvykimą per telefonspynę, juos pasitinka policininkas(-ė), kuris (-i) vėliau apklaus vaiką. Jis(-i) nedėvi uniformos.

Kadangi apklausų Studija yra antrame aukšte, vaikas kartu su tėvu/globėju ir policininku pakyla liftu. Tada vaikas patenka į laukiamąjį.

Laukiamajame vaikas su globėju laukia, kol bus apklaustas. Apklausiant vaiką, globėjas lieka laukiamajame, kur gali paskaityti arba pasižiūrėti televiziją.

Apklausų kambarys yra priešais laukiamąjį. Prieš prasidedant apklausai vaikas ir jo globėjas gali šį kabinetą apžiūrėti. Kambaryje įrengtos 6 stebėjimo kameros, skirtos filmuoti apklausą. Jos yra paslėptos už specialių ekranų, todėl yra praktiškai nepastebimos.

Greta kabineto, kuriame bus apklausiamas vaikas, yra techninis kambarys. Šiame kambaryje yra vaizdo ir garso aparatūra, kuria naudojasi policininkas, stebėdamas apklausą ekrane ir įrašinėdamas ją į laikmeną.

Techniniame kambaryje taip pat yra seifas, kuriame laikomos laikmenos su apklausų įrašais.

2. Poznanė – Vaikams draugiškas apklausų kambarys

Lenkijoje siekiant įkurti vaikams draugiškas apklausų patalpas itin daug nuveikė Fondas „Dzieci Niczyje“ (angl. „Nobody’s Children Foundation“). Šio fondo pastangomis buvo įkurta interneto svetainė www.dzieckoswiadek.pl ir Koalicija už draugiškas vaikų apklausas (Koalicja na rzecz Przyjaznego Przesłuchiwania Dzieci), vienijanti specialistus iš visos Lenkijos, siekiančius pagerinti teismo procesuose dalyvaujančių vaikų padėtį. Fondas „Dzieci Niczyje“ yra surengęs daugybę kampanijų ir programų, kuriomis siekiama pagerinti vaikų apklausų kokybę, patobulinti šias apklausas vykdančių specialistų kompetenciją ir plačiai supažindinti visuomenę su šiomis problemomis.

2007 m. Fondas „Dzieci Niczyje“, bendradarbiaudamas su Lenkijos Teisingumo ministerija ir Koalicija už draugiškas vaikų apklausas, nustatė standartus, kuriuos turi atitikti vaikų apklausų kambariai. Poznanės Teritorinis vaikų teisių apsaugos komitetas (TKOPD) savo būstinėje įrengė šiuos standartus atitinkantį apklausų kambarį.

Standartus 2007 m. suformulavo Fondas „Dzieci Niczyje“, bendradarbiaudamas su Lenkijos Teisingumo ministerija ir Koalicija už draugiškas vaikų apklausas.

Vaikų apklausų patalpų standartai, kuriuos turi atitikti Vaikams draugiškas apklausų kambarys

Pagrindinis tikslas, dėl kurio buvo sudaryti ir paskelbti vaikų apklausų patalpų standartai, yra užtikrinti prievartą ir išnaudojimą patyrusiems vaikams draugiškas apklausos sąlygas, kurios sumažintų vaikų patiriamą stresą ir padėtų surinkti patikimus parodymus. Pagrindinė sąlyga, kurią turi atitikti institucijos ir organizacijos, kad jų apklausų kambariai būtų pripažinti vaikams draugiškais, yra ta, kad šios tinkamos ir draugiškos patalpos turi būti pritaikytos ir teisėsaugos poreikiams, ir kad vaikas bei jo globėjai galėtų gauti palaikymą bei informaciją apie psichologinę, medicininę ir teisinę pagalbą.

Tokios patalpos turi atitikti šiuos reikalavimus:

1. Organizacinės galimybės: Vaikų apklausų patalpa priklauso juridinio asmens statusą turinčiai įstaigai, kuri užtikrina patalpų administravimą.

2. Draugiškas vaikui kambarys: Įstaigai priklausančioje patalpoje turi būti užtikrintas privatumas, ji turi būti apstatyta taip, kad vaikui būtų patogiu, kad jis apklauskos metu jaustųsi saugus fiziškai ir psichologiškai. Patalpa yra įrengta taip, kad:

- būtų galima užtikrinti, jog apklausą atliks tik teisėjas dalyvaujant psichologui; apklausoje gali dalyvauti ir kiti asmenys (prokuroras, kaltinamąjį ginantis advokatas, dar vienas prokuroras ir kt.), ją stebėdami kitoje patalpoje. Tai užtikrinama, nes abi patalpas skiria vienpusis veidrodis ir/arba apklausa transliuojama tiesiogiai, be to, įrengta bendravimo tarp patalpų sistema;
- vaikui garantuojama galimybė apklauskos laukti draugiškoje vietoje, kur negali patekti kaltinamasis. Laukiamasis įrengtas taip, kad laukdamas apklauskos vaikas galėtų aktyviai leisti laiką (žaislai, knygelės, žurnalai, pieštukai ir pan.), tačiau čia nėra šviečiamosios ir informacinės medžiagos apie smurtą bei seksualinę prievartą;
- vaikui garantuojamas privatumas, nes durys tarp apklauskos kambario ir kitos(-ų) patalpos(-ų) yra nepralaidžios garsui;
- kambaryje vyrauja prislopintos, pastelinės spalvos;
- kambarys apstatytas taip, kad būtų patogus tiek jaunesniems, tiek vyresniems vaikams (dviejų dydžių stalai ir kėdės, sofa ar fotelis, minkštas, patogus kilimas);
- kambaryje yra pagalbinių priemonių ir daiktų, skirtų rinkti informacijai iš vaiko (pieštukai, popierius, lėlės, žaislai ir pan.), kurių jis negali lengvai pasiekti, ir tik keletas (!) žaislų yra pasiekiami vaikui.

3. Apklausa, atitinkanti teismo reikalavimus: patalpoje yra galimybė įrašinėti apklausą; dėl to įrašą vėliau galima parodyti pagrindiniame teismo procese. Apklausoje dalyvaujantiems žmonėms (prokurorui ir kaltinamąjį ginančiam advokatui) užtikrinama galimybė bendrauti su teisėju ir psichologu, ir pateikti jiems klausimus, kuriuos pastarieji užduos vaikui. Kad apklausa atitiktų aukščiau minėtus teismo reikalavimus, apklausų kambaryje turi būti:

- stebėjimo kamera(-os), įrašinėjanti(-čios) apklausą (visą kambarį + vaiko reakcijas ir elgesį);
- garsą įrašinėjantis(-ys) mikrofonas(-ai);
- garso ir vaizdo aparatūra, kuria apklausa įrašinėjama iškart į dvi laikmenas (dvi VHS kasetes arba kasetę ir skaitmeninį vaizdadiską (DVD));
- mikrofonas šalia esančioje patalpoje;
- ausinės teisėjui ir psichologui.

4. Informacija nukentėjusiam vaikui ir jo globėjams apie siūlomą pagalbą ir paramą: vaikams draugiškos apklausų patalpos būtina veikla – visapusiškos informacijos suteikimo apie specializuotą psichologinę, psichiatrinę, medicininę ir teisinę pagalbą vaiko globėjams užtikrinimas. Suteikiama informacija apima organizacijos, kuriai priklauso apklausų kambarys, bei bendradarbiaujančių organizacijų siūlomus pagalbos būdus. Kiekvieno apklausiamo vaiko globėjas gauna raštiškai pateiktą tokią informaciją.

2008 m. birželio mėn. Poznanės Teritorinio vaikų teisių apsaugos komiteto (TKOPD) naujojoje būstinėje duris atvėrė vaikams draugiškas apklausų kambarys, pramintas „Žaliuoju kambariu“ (the Green Room). Teritoriniame vaikų teisių apsaugos komitete ir anksčiau būdavo apklausiami mažamečiai liudytojai seksualinės prievartos bylose, tačiau naujosiose patalpose užtikrinama galimybė apklausą įrašinėti. Pačių patalpų sąlygos taip pat pagerėjo – kambario vieta užtikrina didesnę komfortą ir ramybę apklausos metu, padeda lengviau susikoncentruoti.

Apklausų patalpas sudaro: tiesioginių pokalbių patalpa ir techninis kambarys (su garso ir vaizdo įranga).

Patalpoje, kurioje apklausiami vaikai, baldai pritaikyti liudytojams nuo 5 iki 18 m., kaip ir medžiagos bei priemonės, kurių dėka lengviau iš liudytojo surinkti informaciją (žaislai, popierius, pieštukai ir t.t.).

Patalpa, kurioje vyksta tiesioginė apklausa, sujungta su technine patalpa vienpusiu (tik iš vienos pusės permatomu) veidrodžiu; joje sumontuota vaizdo kamera ir du mikrofona.

Techninėje patalpoje sumontuotas ekranas, kuriame galima stebėti apklausą, ir įranga, užtikrinanti tiesioginį bendravimą tarp apklausos stebėtojų ir apklausos dalyvių, naudojantis delniniais radijo siųstuvais – imtuvais (walkie-talkie).

Garso ir vaizdo įrašymo įranga leidžia įrašyti apklausą ir ją parodyti teismo proceso metu, o tai yra itin svarbu, nes vaikas apsaugomas nuo būtinybės pakartotinai duoti parodymus.

Poznanėje įrengtoje patalpoje taip pat yra kampelis su staliuku jaunesnio amžiaus vaikams, kur jie, laukdami apklausos, gali piešti ar dėlioti dėliones.

3. Vilnius – Vaikams draugiškas apklausų kambarys

2008 m. balandžio 22 d. duris atvėrė draugiškas vaikams apklausų kambarys Paramos vaikams centre, Vilniuje. Galimybė vykdyti vaikų apklausas papildė plačią kompleksinės pagalbos (psichologinės, socialinės ir teisinės) vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, sistemą Paramos vaikams centre. Kambario atidarymu ir pristatymu susidomėjo daug teisinių, socialinių, vaikų teisių apsaugos institucijų bei visuomenės informavimo tarnybų (televizija, spauda). Valdžios ir įvairių įstaigų atstovai išreiškė norą bendradarbiauti, teikiant efektyvią pagalbą prievartą patyrusiems vaikams.

Vaikų apklausų kambarys įrengtas pagal tarptautinius standartus. Jį sudaro dvi atskiros patalpos – kambarys, kuriame vyksta vaiko apklausa

ir posėdžių/stebėjimo kambarys

Apklausų kambarys įrengtas, atsižvelgiant į vaikų poreikius: patogūs ir spalvingi baldai, nedaug detalių ir daiktų, kad nebūtų blaškomas vaikų dėmesys, kamera įtaisyta taip, kad būtų kuo mažiau pastebima. Paruošta žaislų, kad esant poreikiui, vaikas galėtų žaisdamas nusiraminti.

Apklausą galima stebėti gretimame – posėdžių/stebėjimo kambaryje. Ikitiesminio tyrimo teisėjas, prokuroras, tyrėjas, advokatai ir kaltinamasis (priklausomai nuo bylos) gali stebėti apklausą netrukdydami jos eigos. Esant reikalui, jie gali užduoti klausimų, naudojantis mikrofonų sistema.

Techninę įrangą, reikalingą apklausos vykdymui ir įrašymui, sudaro: video kamera, ausinės ir mikrofonai, televizorius, kuriame rodomas vaizdas iš apklausos kambario, garso ir vaizdo maišytuvai, DVD grotuvai. Galima atlikti apklausos vaizdo įrašą, pagaminti įrašo kopijų ir parengti apklausos protokolą.

Įdomus ir labai draugiškas elementas Centre – didelis akvariumas su žuvimis, kuris pasitinka atėjusius vaikus.

2 Skyrius

GEROSIOS PRAKTIKOS – OLANDIJOS PATIRTIS

2.1. Procedūros Aseno/Groningeno mieste, susijusios su vaikų apklausomis policijoje

Šiame skyriuje pristatysime gaires Olandijos policijos pareigūnams, vykdančioms vaikų bei neįgalių asmenų apklausą. Specialistų parengtos suvienodintos procedūros reikšmingai palengvina pasiruošimą apklausai ir jos atlikimą.

Mažamečio ir/arba neįgalaus liudytojo apklausa, atliekama Studijoje (t.y. apklausa, vykdoma specialiai įrengtame kambaryje) yra dažnai baudžiamose bylose taikomas teismo tyrimo metodas. Tokia apklausa turi būti atliekama ne tik kruopščiai ir profesionaliai, bet taip pat turi būti gerai apgalvota.

Kalbant apie studijoje vykdomas apklausas, atsiranda tiek šią idėją paremiančių, tiek prieštaraujančių argumentų. Abejonės yra grindžiamos tuo, kad mažėja galimybė gauti patikimus vaiko parodymus ir/arba teiginiu, kad apklausa nėra vykdoma, atsižvelgiant į vaiko interesus. Esant bet kokioms abejonėms, jos turi būti aptartos.

Kada vaiko apklausos reikėtų atsisakyti?

- Pats liudytojas nepateikia jokių parodymų, susijusių su galimu įvykiu nusikaltimu.
- Liudytojas išreiškia nenorą kalbėti apie galimą nusikaltimą.
- Liudytojas nėra pasiruošęs arba yra nepakankamai pasiruošęs, nežino apie ką arba su kuo turi kalbėti.
- Įtarimas kyla vien tik dėl vaiko elgesio pasikeitimo.
- Atliktas nepakankamas pirminis tyrimas, pvz. pokalbis su liudytoju, kuriam vaikas papasakojo apie nusikaltimo įvykdyto galimybę.
- Labai mažų liudytojų atvejais, atliktas nepakankamas tyrimas, ar toks vaikas gali suteikti informacijos, kuri būtų suprantama ne tik vaiko tėvams, bet ir kitiems asmenims.
- Liudytojas yra jaunesnio nei 4 metų amžiaus.

- Yra pakankamai surinkta kitų liudytojų parodymų dėl nusikaltimo įvykdymo ir/arba galima užtikrinti, kad bus surinkta pakankami įrodymų.
- Liudytojas jau buvo apklaustas dėl nusikaltimo įvykdymo aplinkybių arba dėl šio įvykio jam buvo taikoma terapija.
- Liudytojo nepalaiko nešališkas asmuo (pvz. motina, kuri nutaria ginti vyrą, o ne vaiką, ir pan.) ir tokiu būdu iškyla lojalumo konflikto rizika.
- Liudytojas yra apklausiamas, nes tai gali būti naudinga atliktam tyrimui.

Kada yra nusprendžiama vykdyti apklausą Studijoje?

- Prieš pradėdant vykdyti vaiko apklausą, kiti svarbūs liudytojai turi būti apklausiami, siekiant surinkti kiek galima daugiau informacijos.
- Reikia kalbėti su liudytojais, kuriems vaikas pasakė apie galimą nusikaltimą; ką pasakė vaikas ir koku būdu informacija buvo gauta (ar vaikas pasisakė savo iniciatyva, ar tai įvyko besikalbant ir kaip vyko pokalbis?).
- Tokiu atveju, kai daugiau negu vienas vaikas yra įtrauktas į bylą, visų pirmą reikia kalbėti su vaiku, kuris savo noru papasakojo daugiausiai, arba įvertinti, kuris vaikas gali suteikti daugiausia informacijos.
- Tos pačios šeimos vaikus reikia apklausti tą pačią dieną.
- Skirtingų šeimų vaikus, kurie pažįsta vienas kitą, reikia apklausti tą pačią dieną (esant tokiai galimybei).
- Būtina turėti omenyje, kad paprastai liudytojas yra apklausiamas tik vieną kartą ir, kad mažamečiai bei protinę negalią turintys asmenys yra paveikiami žymiai stipriau.
- Tokiu atveju, kada apklausoje turi dalyvauti liudytojas, kuris lankosi terapijoje, visų pirma reikia pasikalbėti su terapeutu apie liudytojo pasirengimą apklausai, apie taikomą gydymo metodą, pokalbius tarp terapeuto ir liudytojo, jų eigą ir pan.

Asmeniui, kuris vykdo tyrimą, reikia pateikti visą informaciją, kuri jam reikalinga, kad galėtų kuo geriau pasiruošti apklausai. Norint užtikrinti parodymų patikimumą, apklausa turi būti atliekama labai tiksliai, detalai. Apklausą atliekantis asmuo turi būti kuo geriau susipažinęs su byla. Jis privalo turėti visą informaciją, kuri padėtų atsakyti į žemiau pateiktus klausimus:

- Ar liudytojas atskleidė kokią nors informaciją? Kam ir kada? Ar ji buvo atskleista spontaniškai, ar ne? Ką tiksliai pasakė liudytojas? Kaip į tai sureagavo kiti asmenys?
- Kas įvyko tarp informacijos atskleidimo ir planuojamos apklausos ir kas gali turėti įtakos parodymams? Pavyzdžiui, kiek kartų liudytojas kalbėjo šia tema?
- Ar liudytojas yra pasiruošęs? Kas ir koku būdu liudytoją paruošė?
- Kaip liudytojas reagavo į paruošimą apklausai?

- Ar tikimybė, kad liudytojas pateiks parodymus remiasi tuo, ką jis teigė praityje?
- Ar yra priežasčių tikėtis pasipriešinimo apklausos metu? Jeigu taip, tai koks jis ir kas galėjo jį sukelti? Kokių būdu jį būtų galima įveikti?
- Ar liudytojui buvo grasinama? Kas grasino liudytojui?
- Kaip liudytojas elgėsi eidamas į apklausą?
- Kokios yra alternatyvios hipotezės ir ar yra kitų liudytojui?

Taip pat yra svarbu surinkti **pagrindinę informaciją apie vaiką liudytoją**, pvz., į kokią mokyklą eina, ar turi kokius nors sutrikimus arba negalias, ir kokią įtaką tai gali turėti parodymams įtariamoms prievartos atveju? Ar atsižvelgiant į vaiko amžių, jis gali pateikti detalius parodymus? Ar apklausa yra atliekama vaiko naudai?

Taip pat yra svarbu žinoti tam tikrus dalykus **apie vaiko aplinką** – apie šeimą, apie bendruomenę, kuriai priklauso vaikas:

- Kaip vaiko tėvai/globėjai reagavo į vaiko atskleistą informaciją?
- Kokia buvo tėvų/globėjų reakcija įtariamojo atžvilgiu? Ar jie buvo susitikę su įtariamuoju, ar kalbėjosi su juo telefonu? Kaip tai gali paveikti apklausą?
- Ar tėvai/globėjai kokių nors būdu nubaudė vaiką dėl įtariamo nusikaltimo? Ar jie, pavyzdžiui, uždraudė vaikui apie tai kalbėti arba bendrauti su įtariamuoju?
- Ar religija vaidina svarbų vaidmenį liudytojo aplinkoje?
- Kokį vaidmenį religija gali turėti, kalbant apie seksualumą?
- Ar iškyla tinkamos kalbos vartojimo klausimas, pavyzdžiui, dialekto atveju?

Vaiko paruošimas

Vaikams, dalyvaujantiems teisminėse procedūrose, reikalinga ypatinga suaugusiųjų ir institucijų, su kuriomis vaikui teks susidurti, parama. Rūpinimasis vaiko gerove padeda sunkioje situacijoje jam pasijusti geriau. Vaikas turi teisę žinoti, ko iš jo laukiama, kas bus toliau daroma. Vaikas turi teisę būti informuotas apie laiką, vietą ir asmenį, kuris su juo kalbės. Ruošiant vaiką apklausai, patartina atsižvelgti į stresinių situacijų įveikimą, kuris yra būdingas vaiko elgesiui. Naudojimasis vaikui prienamomis strategijomis, bei gerų ir sėkmingų sprendimų pastiprinimas, padės vaikui sumažinti įtampą. Ir tai padės tinkamai atlikti apklausą. Jeigu vaikas yra netinkamai arba nepakankamai paruoštas, tai visada sukelia sunkumus apklausos metu.

Olandijoje už vaiko paruošimą apklausai yra atsakingas bylą tiriantis policijos pareigūnas.

Ką vaikas turi žinoti?

1. Vaikas turi žinoti, kad jis kalbės su **policininku/policininke, asmeniu, kuris dažnai kalba su vaikais. Pokalbis vyks policijos komisariate.** Vaikas turi žinoti apie klausinėjančio asmens pareigas, kad nesitikėtų pokalbio su socialine darbuotoja ar gydytoju.
2. Vaikas turi žinoti, kad jis bus pokalbių kambaryje, kuriame taip pat yra žaislų. Reikia pabrėžti, kad vyks pokalbis, kad vaikas negalvotų, jog eina pažaisti.
3. Vaikas turi žinoti, apie ką bus apklausa. Jeigu **tema** neaiški, apklausa bus žymiai sunkesnė. Vaikui gali būti sunku kalbėti arba jis gali nekalbėti visai. Juk tokiu atveju vaikas nežino apie ką kalbėti.
Jeigu vaikas nežino, kad pokalbis bus apie prievartą ar fizinį smurtą (apie ką vaikas jau anksčiau pateikė informacijos), paprastai jis nesiima iniciatyvos pokalbyje. Kaip šioje situacijoje reikėtų paruošti vaiką? Geriausia yra vartoti tuos pačius terminus, kokius vartoja ir vaikas. Tokiu būdu vaiką ruošiantis asmuo turi mažiau galimybių įnešti į pokalbį naujos informacijos.
Pavyzdžiui:
Vaikas pasakė, kad dėdė Petras daro jam „negražius dalykus ten apačioje“. Tokiu atveju galima vaikui pasakyti: „pokalbių kambaryje gali pasakyti apie dėdę Petrą ir apie negražius dalykus, kuriuos jis tau darė ten apačioje“.
Vaikas turi žinoti, kad gali **pasakyti absoliučiai viską**, tačiau tai nėra joks testas. Svarbu nenaudoti jokio spaudimo vaiko atžvilgiu. Bylą tiriantis pareigūnas turi informuoti tėvus, kad pastarieji prieš apklausos vykdymą su vaiku nekalbėtų apie tai, kas įvyko; taigi jie neturi užduoti vaikui jokių klausimų ar sakyti jam, kokiais žodžiais jis turi apibūdinti tam tikrus dalykus.
4. Vaikas turi žinoti, kad pokalbių kambarys yra skirtas specialiai vaikams ir, kad pokalbis bus įrašytas į video kasetę. Įrašius pokalbį vaikas neturi būti pakartotinai apklausiamas. Pokalbio įrašas yra saugomas policijos seife ir policija sprendžia apie tai, kas gali jį peržiūrėti.

Kas paruošia vaiką?

Geriausia, jeigu vaiką paruošia asmuo (kartu su bylą tiriančiu policijos pareigūnu), kuriam vaikas jau anksčiau suteikė kokią nors informaciją. Šis asmuo gali pasinaudoti tuo, ką vaikas buvo pasakojęs apie įvykį, ir jis geriausia žino, ką vaikas anksčiau buvo sakęs. Bylą tiriantis pareigūnas yra atsakingas už tai,

kad vaikas kruopščiai ir tiksliai būtų paruoštas apklausos vykdymui studijoje. Šis pareigūnas, naudodamas tinkamą klausimyną, informuoja apklausą atliekantį asmenį apie vaiko paruošimą. Paruošimo metu medžiaga apie apklausos kambarį, pavyzdžiui, informaciniai lapeliai ar bukletai, gali būti naudojama. Ji yra prieinama daugelyje šioje srityje dirbančių skyrių.

2.2. MAŽAMEČIŲ LIUDYTOJŲ APKLAUSA OLANDIJOJE – MOKYMO PROGRAMA

Vaiko apklausą atliekančiam asmeniui keliami daug reikalavimų. Profesionalus apklausą atliekantis asmuo privalo turėti pakankamai žinių apie vaiko psichologiją, ypač išmanyti vaiko pažinimo procesus, taip pat kriminalistiką ir sociologiją. Asmuo turi būti kantrus, prisitaikyti prie vaiko darbo ritmo. Būtina, leisti vaikui suprasti, kad jis yra partneris pokalbyje, kad tai, ką vaikas sako, yra svarbu.

Pageidaujama, kad asmuo turėtų patirties, arba bent sugebėtų laisvai užmegzti kontaktą su vaikais, suprastų pagrindinius vaiko raidos etapus bei sunkumus ir galimybes atitinkamame jų raidos amžiuje. Nepaprastai svarbus yra sugebėjimas bendrauti su vaiku atsižvelgiant į jo amžių. Geras apklausėjas moka elgtis kūrybingai, lanksčiai, spontaniškai, moka sumažinti vaiko patiriamą stresą. Apklausėjas atpažįsta manipuliacijas, sugeba kontroliuoti savo emocijas ir jausmus, susijusius su seksualumu. Geras apklausėjas reaguoja ramiai, elgiasi neutraliai, suteikia palaikymą. Jis/ji moka atpažinti emocinę vaiko būklę ir pritaikyti klausimus bei apklausos eigą prie mažojo liudytojo galimybių.

Apklausą atliekantis asmuo privalo užduoti objektyvius ir neįtaigius klausimus, taip pat padėti vaikui įveikti baimę, susijusią su neigiamais išgyvenimais ir apklausos situacija. Reikia vengti rutinos ir įtaraus požiūrio, kadangi tai gali tapti siekimu patvirtinti savo hipotezę.

Vaikas papasakos, ką matė, kas su juo atsitiko, jeigu klausimai bus jam suprantami ir tinkamai suformuluoti. Klausimai turi būti aiškūs, nesudėtiniai, paprasti ir konkretūs. Apklausą atliekantis asmuo privalo nepamiršti, kad vaiko skaitmenų, laiko ir erdvės supratimas vystosi laipsniškai, todėl vaikui užduodamus klausimus reikia priderinti prie vaiko raidos lygio. Maži vaikai viską supranta pažodžiui, todėl būtina atkreipti dėmesį į kalbėjimo būdą ir

vartojamą žodyną. Taip pat reikia neužmiršti, kad kuo jaunesnis yra vaikas, tuo greičiau jis nuvargsta.

Olandijoje veikia policijos pareigūnų mokymo sistema, kuri užtikrina gerą pareigūnų paruošimą vaikų apklausų vykdymui. Poznanėje ir Vilniuje trūksta reguliarių mokymų, kurių tikslas būtų – specialių kompetencijų, reikalingų mažamečių liudytojų apklausų vykdymui, ugdymas. Mūsų nuomone, pirmiausia turi būti keičiamas ir tobulinamas apklausas atliekančių specialistų parengimas (žinių ir praktinių įgūdžių).

Paprašėme partnerių iš Olandijos pasidalinti savo patirtimi šioje srityje.

Pagal Olandų Policijos Akdemijos taikomą procedūrą, policininkas, norintis vykdyti vaikų ir protinę negalią turinčių asmenų apklausą, turi baigti dvejų metų pagrindinio mokymo kursą ir 10 mėnesių mokymą Viešosios tvarkos pažeidimų skyriaus (angl. "vice squad") policininko specialybei įgyti.

Pagrindinis mokymo tikslas – išmokyti pareigūnus apklausti mažamečius (nuo 4 iki 12 metų amžiaus) ir protinę negalią turinčius liudytojus vaikams draugiškame kambaryje. Be to, mokydamiesi pareigūnai įgyja techninių įgūdžių, reikalingų apklausų, vykdomų apklausos kambaryje, dokumentavimui. Mokymo dalyviai yra paruošiami nepilnamečių ir protinę negalią turinčių liudytojų apklausų vykdymui lankydami teorijos paskaitas institute, taip pat praktinius bendravimo su vaikais užsiėmimus darbo vietoje. Po to mokymo dalyvis praktiškai atlieka mažiausiai 6 apklausas kriminalinio tyrimo rėmuose. Šios apklausos yra atliekamos įvairiuose vaikams pritaikytuose apklausų kambariuose, esančiuose įvairiose šalies vietose, ir yra vykdomos prižiūrint Policijos Akademijos mokytojams.

Kiekvieno tyrimo metu didelis dėmesys yra skiriamas pasiruošimui, analizei ir įvertinimui. Kompetencijų įvertinimas sudarytas iš keturių etapų egzamino. Pirmoji dalis – tai pagrindinės liudytojo apklausos dalies vykdymas dalyvaujant aktoriui. Be šio etapo neįmanoma pasiekti 2 ir 4 egzamino dalių. Antroji dalis skirta praktiškai 4 arba 5 metų amžiaus liudytojo apklausai. Trečiojoje egzamino dalyje yra įvertinamas pasiruošimas „apklausai studijoje“ raštu. Baigiamojo egzamino metu atliekama pilna apklausa dalyvaujant aktoriui.

Teorinėje mokymo dalyje yra klausomos paskaitos šiomis temomis:

Interviu metodas – scenarijaus modelis (angl. „Scenario-model“)

- Bendravimas su vaikais: žinios ir gebėjimai
- Struktūruoto interviu modelis

Vaikas kaip liudytojas – psichologinės raidos aspektai

- Atminties raida
- Kalbos raida
- Socialinė raida
- Seksualinė raida
- Bendravimo įgūdžių raida
- Kiti reikšmingi aspektai, pvz.: užduodamų klausimų rūšys, kalba, pokalbis su suaugusiais, apklausos situacija ir aplinka, įžanginis pokalbis.

Teisiniai mažamečių liudytojų apklausos aspektai

- Galiojantys įstatymai
- Teisinės nuostatos mažamečių liudytojų apklausos srityje
- Mažamečių liudytojų vaidmuo baudžiamajame procese
- Teisminės apklausos įrašo reikšmė baudžiamajame procese
- Prokuroro, teisėjo, įgaliotinio vaidmuo baudžiamajame procese

Fizinė, psichologinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus

- Prievartos prieš vaikus atvejai ir jos prevencija
- Vaikų išnaudojimas – priežastys ir pasekmės
- Patirtos prievartos įtaka nuostatoms į apklausą
- Galimos vaiko pasipriešinimo formos apklausos metu, kaip patirtos prievartos pasekmė

Specifinės liudytojų grupės

- Protinę negalią turintys vaikai
- Protinę negalią turintys suaugusieji
- Vaikai iš skirtingos kultūrinės aplinkos
- Vaikai, kurie buvo prievartos šeimoje liudytojai

Pasiruošimas apklausai

- Kontraindikacijų apsvarstymas
- Alternatyvių hipotezių iškėlimas suformuluotų kaltinimų atžvilgiu
- Apklausos pritaikymas prie individualios situacijos ir liudytojo
- Klausimų, tinkamų konkrečiam atvejui, formulavimas

Policininkų mokymo metu didelis dėmesys skiriamas šių sugebėjimų ugdymui:

- Bendradarbiavimas su kitu apklausą atliekančiu pareigūnu ir su apklausos kambario koordinatoriumi
- Naudojimas kitų profesionalų konsultacijomis
- Apklausos atlikimo būtinybės įvertinimas
- Liudytojo paruošimas apklausai
- Alternatyvių hipotezių formulavimas
- Apklausos įvertinimas kartu su apklausą atliekančiu specialistu
- Apklausos vykdymas pagal Scenarijaus modelį (angl. „Scenario model“)
- Sprendimo apie pertraukas apklausos metu ir apklausos užbaigimą priėmimas
- Parodymų užrašymas protokole
- Bendradarbiavimas su atitinkamomis trečiosiomis šalimis (vertėju/specialistais, dirbančiais su protinę negalią turinčiais žmonėmis)
- Apklausą atliekančio specialisto ir liudytojo bendravimo apklausos metu stebėjimas ir įvertinimas
- Rezultatų apibendrinimas

Rūpinantis profesionalios ir vaikui draugiškos apklausos atlikimu, reikia atkreipti dėmesį į šiuos aspektus (pagal Kariną Dekens, Olandijos Policijos Akademija):

- detalaus apklausos plano paruošimas
- vaiko paruošimas apklausai
- apklausų skaičiaus sumažinimas
- daugiausiai 2 apklausą atliekantys asmenys
- draugiškos vaikui aplinkos sudarymas
- civiliniais drabužiais apsirengęs apklausą atliekantis asmuo
- šiltos ir draugiškos atmosferos sukūrimas
- atvirumas tam, ką sako vaikas
- laisvo vaiko pasakojimo skatinimas
- paprastos ir suprantamos kalbos vartojimas
- atvirų klausimų pateikimas
- vengimas užduoti tuos pačius klausimus
- struktūruoto interviu naudojimas

Panašius nurodymus galima rasti vadovėlyje apie mažamečių liudytojų apklausą, kurį parengė Škotijos specialistai (pagal: www.scotland.gov.uk, *Guidance on Interviewing Child Witnesses In Scotland*). Atsižvelgiant į minimas klaidas, kurių reikia vengti atliekant vaiko apklausą, galima suformuluoti naudingą vaiko apklausą atliekančiam asmeniui „įsakymų“ sąrašą:

1. Paaiškinkite vaikui apklausos tikslą.

2. Pristatykite ir paaiškinkite „pagrindines taisykles“ (koks yra apklausėjo vaidmuo, koks yra vaiko vaidmuo, vaiko galimybė užduoti klausimus, tiesos sakymas, užmiršimas, kt.).
3. Užmegzkite gerą kontaktą su vaiku.
4. Paskatinkite vaiką laisvai kalbėti.
5. Užduokite atvirus klausimus, nepasikliaukite uždalais klausimais.
6. Neužduokite klausimų, kurie gali sukelti vaikui kaltės jausmą.
7. Sekite, ką vaikas sako.
8. Būkite jautrus vaiko poreikiams, pvz.: padarykite pertrauką.
9. Nepertraukite, kai vaikas kalba.
10. Užbaikite apklausą dėkodamas vaikui už jo pastangas.

Šios srities literatūra atkreipia dėmesį į tai, kad prieš prasidedant apklausai, reikia vaikui sukurti saugią aplinką ir leisti vaikui laisvai pažaisti bei stebėti jo elgesio ir kalbos ypatumus. Esminis dalykas pradėdant apklausą, yra kontakto su vaiku užmezgimas. Vaikas turi jausti, kad yra gerbiamas ir yra saugioje vietoje. Verta paskirti laiko tarpusavio ryšio užmezgimui, tai sumažina vaiko įtampą. Suvokę, kad užduodami klausimai vaikui yra „tabu“ arba, kad vaikas gali būti verčiamas kai kuriuos dalykus laikyti paslaptyste, suprasime saugios vaikui aplinkos sukūrimo svarbą. Tada šnekėjimas apie paslaptis mažajam liudytojui bus mažiau pavojingas. Baimės sumažinimas turės teigiamos įtakos vaiko kognityviniams procesams, jam bus lengviau susikoncentruoti, prisiminti praeities įvykius.

Apklauso tempas turi būti derinamas prie vaiko atsivėrimo tempo. Vaikas dažnai kaltina save už tai, kas įvyko, nesupranta ir bijo savo išgyvenimų, jaučia gėdą. Negalima vaiko versti pateikti atsakymą ar daryti jam spaudimą.

Jeigu tik yra tokia galimybė, apklauso eigą reikia įrašyti, tai apsaugos vaiką nuo pakartotinio parodymų davimo. Kartojamos apklauso ne tik didina antrinės traumatizacijos riziką, bet padidina ir riziką įterpti į vaiko atmintį neegzistuojančius faktus, kas yra kartojamų apklausų rezultatas. Kiekvienas informacijos kartojimas gali sukelti jos iškreipimą, tai turi neigiamos įtakos baudžiamajam procesui. Vaiko atmintis gali pasiekti tokį tašką, kai vaikas daugiau nebeatsimena konkrečių detalių. Vaikas nori užmiršti apie tai, kas nutiko. Kai kuriais atvejais tai yra toks stiprus trauminis patyrimas, kad vaikas negali kalbėti apie patirtus įvykius vėl. Buvimas apklauso situacijoje vaikui yra labai skausmingas. Nenorimų dalykų atsiminimas sukelia vaikui stiprias, nemalonias emocijas, kurios gali apsunkinti vaiko liudijimą (pagal: www.lfcc.on.ca).

* * *

Didelė problema yra susijusi su gautų parodymų patikimumu. Seksualinio išnaudojimo atvejus yra sunku įrodyti ir vaiko (liudytojo, aukos) liudijimas paprastai yra reikšmingiausias įrodymas.

Kad išvengtume netikrų (nepatikimų) įrodymų, gautų iš mažamečių liudytojų, buvo sukurtas **parodymų turinio analizės** metodas, padedantis įvertinti parodymų patikimumą.

Mažamečio liudytojo parodymų įvertinimo procedūra susideda iš trijų etapų:

- **struktūruotas interviu**, kuris yra įrašomas, o po to transkribuojamas;
- turinio analizė, paremta **turinio kriterijais**;
- turinio analizės duomenų ir klausimų sąrašo, vadinamo **Parodymų patikimumo katalogu**, informacijos integravimas. Tai leidžia ekspertui nurodyti galimų išorinių veiksnių įtaką vaiko parodymams ir atlikti detalių liudytojo parodymų patikimumo įvertinimą.

Mažamečio liudytojo parodymų patikimumo įvertinimo procedūra – tai sunkus procesas, kuris reikalauja išsamios psichologinės analizės. Šio proceso priežiūra Vakarų šalyse vis dažniau skiriama psichologams.

Psichologinis vaiko parodymų įvertinimas yra nukreiptas į du aspektus: formą ir turinį. Abejose šiose sferose ieškoma parodymų patikimumo rodiklių.

Parodymų formos įvertinimas apima kalbėjimo būdo pakitimų analizę (kalbos tempas, klaidos), nežodinius rodiklius (mimika, gestai) bei fiziologinius rodiklius (prakaitavimas, kraujospūdis).

Antra sfera – tai parodymų turinio analizė. Tyrėjai įrodė, kad pasakojimai, paremti tikrais įvykiais, turinio prasme skiriasi nuo paremtų išgalvotais elementais (U.Undeutsch). M. Steller ir G. Kohnken (1989) parodymų patikimumui įvertinti sudarė 19 turinio kriterijų sąrašą. Atliekant analizę reikia įvertinti, ar ir koku mastu specifinis kriterijus pasireiškia parodymuose. Kuo daugiau kriterijų turinio atžvilgiu pasireiškia, tuo yra aukštesnė parodymų kokybė ir tuo didesnė tikimybė, kad pasakojimas paremtas realiu liudytojo patyrimu.

Parodymų patikimumo vertinimas yra paremtas „parodymų patikimumo katalogu“, sudarytu siekiant standartizuoti psichologinį liudytojo parodymų įvertinimą.

* * *

Nepaisant to, kad skleidžiama vienintelės vaiko apklausos idėja, kurios tikslas yra vaiko apsauga, kai kurie šaltiniai nurodo, kad yra kelios priežastys, dėl kurių gali reikėti ir daugiau apklausų:

- kada vaikas, kuris dėl kokių nors priežasčių pirmosios apklausos metu neatkleidė informacijos, o dabar nori ir gali tai padaryti (tokia situacija paremta tuo, kad anksčiau vaikas yra kažkam atskleidęs informaciją);
- kada atsiranda naujos informacijos iš kitų šaltinių, be vaiko;
- kada pirmojo pokalbio su vaiku metu atsiranda naujų įtarimų ir reikia daugiau laiko jų tiksliam ištyrimui;
- kada nepavyksta užmegzti gero kontakto tarp vaiko ir apklausą atliekančio asmens;
- kada apklausą atliekantis specialistas neįgauna vaiko pasitikėjimo;
- kada vaikas yra pernelyg prislėgtas, kad galėtų kalbėtis.

Išaiškėjus šioms aplinkybėms, reikia nuspręsti, ar kitos apklausos vykdymas atitiks vaiko interesus (pagal: www.scotland.gov.uk Guidance on Interviewing Child Witnesses In Scotland).

REZIUMĖ IR REKOMENDACIJOS

Mūsų tarptautinio kolektyvo veiklos tikslas buvo rasti geriausius sprendimus, susijusius su situacija, kai seksualinę prievartą patyręs vaikas tampa liudytoju baudžiamajame procese. Svarbiausias uždavinys yra gauti iš vaiko patikimą informaciją, kuri bus naudinga baudžiamajam procesui, bei užtikrinti vaikui patogią bei saugią apklausos aplinką.

Pirmame darbo etape susipažinome su praktika, taikoma Aseno, Vilniaus ir Poznanės miestuose. Analizė parodė, kad vaikų apklausos sistemos gerosios patirties pavyzdys yra Asene taikoma sistema.

Olandijoje vaikas yra apklausiamas gerai apmokyto policijos pareigūno. Policininkai, kurie vykdytų vaikų apklausas, turi išklausyti 10 mėnesių specialaus mokymo kursą. Kambaryje, kuriame yra atliekama apklausa, yra įrengta speciali aparatūra garsui ir vaizdui registruoti (6 stebėjimo kameros). Visų procedūrų, kuriose vaikas dalyvauja metu, ypatingas dėmesys skiriamas jo saugumo užtikrinimui.

Tai, ką mes rekomenduotume kaip gerąją praktiką yra tinkamas vaikų apklausas vykdančių specialistų paruošimas, naudojant vieningą mokymo programą, suteikiančią žinių, ugdančią gebėjimus ir skatinančią asmeninį specialistų tobulėjimą.

Kita svarbi rekomendacija yra mažamečių liudytojų apklausoms tinkamų vietų įrengimas. Apklausos kambariai turi būti įrengti ir apstatyti taip, kad atitektų du tikslus. Visų pirma, kambarys turi būti vieta, kurioje vaikas gerai jaučiasi. Antra, kambariuose turi būti užtikrintos techninės sąlygos, leidžiančios įrašyti apklausą ir sumažinti žmonių, apklausos metu esančių tame pačiame kambaryje, kuriame vyksta apklausa, skaičių iki minimumo.

Vilniuje ir Poznanėje, bei tikriausiai ir daugelyje kitų vietų Europoje, yra asmenų ir organizacijų negailinčių pastangų, kad seksualinę prievartą patyrusių vaikų apklausoms būtų sukurtos geriausios sąlygos. Plečiant tokią praktiką rei-

kalingi teisės aktų pakeitimai, reguliuojantys asmenų, atliekančių mažamečių liudytojų apklausas, kvalifikacijos bei apklausos vietos organizavimo klausimus. Praktika, kuri tikrai pagerins vaikų parodymų rinkimo procedūras, yra bendradarbiavimas tarp specialistų, atliekančių mažamečių apklausas. Toks bendradarbiavimas sudarys galimybę pasiruošti apklausai ir užtikrinti vaiko apsaugą, atsižvelgiant į jo poreikius.

Apibendrinant, mes tikimės, kad mūsų sukauptos patirties analizė ir rekomendacijos pasieks žmones, kuriems ši medžiaga bus reikalinga ir jie pasi-
naudos ja gerinant nepilnamečių apklausų procedūras seksualinės prievartos atvejais savo mieste ar šalyje.

Literatūra:

1. Budzyńska A., (2007), Jak przesłuchiwać dziecko
2. Fenik K. (2006), How do children cope with a mental trauma? Selected elements of the therapeutic work with a sexually abused child. *Abused child. Theory, research, practice*, no. 16.
3. James R.K., Gilliland B.E., (2004), *Crisis intervention strategies*.
4. Keller-Hamela M., Szulik M., Zmarzlik J. Diagnoza. Jak organizować lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym, Sajkowska M., ed., (2002), Warsaw, FDN.
5. Kwiatkowska-Darul V., (2007) Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym, Toruń, TNOiK Dom Organizatora.
6. Mac Farlane K., Feldmeth J.R., (2002), *Interrogation and diagnosis of a young child*, Warsaw, FDN.
7. Memon A., Vrij A., Bull R., (2003) *Prawo i psychologia*, GWP.
8. Skowroński D. (2001), Treściowe kryteria trafności zeznania dziecka jako świadka. J. Stanik, Z. Majchrzyk (eds), *Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych*. Katowice, Anima.
9. Zmarzlik J. Przygotowanie dziecka do uczestnictwa w przesłuchaniu. Sajkowska M. (ed.), (2007), *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warsaw FDN.
10. Misdrijven tegen de zeden Uit; het zakboek Strafrecht voor politie 2007 van M.G.M. Hoekendijk.
11. *Facetten van zedencriminaliteit*. Redactie: APH. van Wijk e.a.. Elsevier 2007
12. *Handleiding verhoor*. A.van Amelsvoort e.a.. Elsevier 2007

Interneto puslapiai:

www.dzieckoswiadek.pl

www.dzieckokrzywdzone.pl

www.scotland.gov.uk (Guidance on Interviewing Child Witnesses In Scotland).

www.lfccc.on.ca (Child Witness Court Preparation)

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai

Užrašai